સુધરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર રેડર્સ બુક્સ રીવિઝન કમીટીએ
(૧૯૦૦) તૈયાર કરેલી [illegible]

બીજી ચોપડીના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ, કવિતાની સમજુતી; પાઠના સવાલ તથા સાર; ભૂગોળ; હિસાબ; જોડાક્ષર તથા અઘરા શબ્દો.)

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.
પ્રસિદ્ધ કર્તા—*C. M. Shah.*
પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—[illegible]—સુરત.

આવૃત્તિ [illegible] સને [illegible] રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

સને ૧૯૦૪] [સંવત ૧૯૬૦

છાપનાર—મગનભાઈ લલ્લુભાઈ દેસાઈ.
છાપવાનું ઠેકાણું શ્રી 'અનાવિલ પ્રી પ્રેસ,' [illegible]

કિંમત ચાર આના.

મેસર્સ. સી. ટી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.

બીજી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

મેજ=ટેબલ
સુથાર=લાકડાનું કામ કરનાર
કડીઓ=ઈંટનું કામ કરનાર
મઘમઘે=ખુશબોથી બહેક બહેક થઇ રહે
પવન=વાનુ વાવુ
વાસ=સુગંધ, પીમળ
તળાવ=જેની ચારે બાજુ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે
પહાડ=મોટા ડુંગર
પાધર=ખુલ્લી જગા
ધર્મશાળા=મુસાફરોને વગર ભાડાની ઉતરવાની જગા
વટેમાર્ગુ=મુસાફર
ઓસરી=ઓટલી
અજવાળુ=સુરજ દીવા વગેરેનો પ્રકાશ
ઘોર=બીક લાગે તેવું
ઝગઝગે=પ્રકાશે
ઉજાસ=ઝાંખુ અજવાળું
સરજ્યા=બનાવ્યા
કળાતુ=સમજાતુ
પાડ=ઉપકાર
યાદ=ફોમ, સરત
ઉપકાર=પાડ, આભાર
ભક્તિ=ભજન

સાર—દરરોજ ઇશ્વરની ભક્તિ કરવી

પાઠ ૨.
કવિતાના અર્થ.

વર્ણન=હકીકત
ગવૈયા=ગાયન કરનાર
મધુર=મીઠું
પંખેરૂ=પક્ષી
ભ્રમર=ભમરો
મુલ્લાં=મુસલમાનનો નીમાજી; હોરાઓના ધર્મ ગુરુ
તૂલ=ઉગેલા અનાજના છોડ
અંધકાર=અંધારૂ
મુજ=મારા
પંખી=પાંખવાળુ પ્રાણી, પક્ષી
વન=જંગલ
વહાણું વાયું=સવાર થઇ
વીતી ગઇ=પુરી થઇ
પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં
ઝગઝગાટ=ચળકાટ
ભાતભાતના=તરેહવાર
દીસે=જણાય, દેખાય
પાન=પાદડા, પાતરા
કુકડા=મરઘા
મેના=એક જાતનું સુંદર રાગનુ પક્ષી
ફુટડા=રૂપાળા, સુશોભિત
તેજ=પ્રકાશ
ફીકું=ઝાંખુ

મોહું ઢાળું થયું=દેખાતા બંધ થયા, સતાઇ ગયા

ખુણા=ગલી કુંચી, છુપી જગા

ખોળે=શોધે

ભક્તજનો=ભગતો

ધ્યાનધરે=આંખ મીંચી પરમેશ્વરને જુએ

ગાન=ગાયન

દાતા=સખી, ઉદાર

દીયે=આપે

રૂડુ=સારૂં, ઘણું

બાગ=બુમ પાડીને નિમાજ પઢવી તે, નિમાજ પઢવાને માટે બુમ પાડવી તે

તણો=નો

ઉદય થયો=ઉગ્યો

કમળ=કમળનું ફૂલ

પત્ર=પાંખડી

ખોલે=ઉઘાડે, ખીલે

ઉમ ગી=હોંસિલા

ધાય=દોડે, ભીડે

ઢોર=ચોપગાં જાનવર; પશુ

ચારો=ખાવાનું

વેલી=વેલા

ધીમે ખીલે=ધીમે ધીમે ફુટે

નહિ ભૂલ=વગર ચૂકે

તાજાં=તરતના ખીલેલા

ટોળે=ટોળાબંધ

વીરા=ભાઇ

મગન=ખુશી

કેરૂં=નુ

ધ્યાન=ચિત્ત, મન

સવારની હકીકત.

સમજુતી-હે ! મારા વહાલા દીકરા તુ ઊઠ જગલમા પક્ષીઓ બોલે છે રાત પુરી થઇ ને સવાર પડી. પૂર્વ દિશામા સુરજ ઊગવાની તૈયારી થવાથી અજવાળુ થયુ તેથી જાત જાતના રગો દેખાય છે અને ઝાડના પાદડા હાલે છે માટે હે ! મારા વહાલા દીકરા તુ ઊઠ. જગલમા પક્ષીઓ બોલે છે (૧) મરઘા કુકરે કૂક કરે છે અને કાગડા કા કા કરે છે. શોભિતા મેના, પોપટ અને મોર મીઠા બોલ બોલે છે (ટેક ૨) સુરજના ઊગવાથી ચદમાનું અજવાળુ ઝાખું પડયુ અને, તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બધ થયો, મતલબ કે તારા દેખાતા નથી તેથી ચોર લોકો ઝખવાઇ ગયા અને સંતાઇ જવાને માટે ગલીકુંચી શોધે છે ટેક ૩) ભગત ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરે છે. અને ગવૈયાઓ

ગાયન ગાય છે. ઉદાર માણસો ઘણું દાન આપે છે અને મુલ્લાંજી નિમાજ પઢવાને માટે બૂમ પાડે છે (ટેક ૪) સુરજ ઊગ્યો તેથી રાતનું અંધારૂ જતું રહ્યું, ભમરો ગુ ગુ અવાજ કરી રહ્યો છે, અને કમળના ફૂલની પાખડીઓ ખીલે છે (ટેક ૫ જેમ જેમ સુરજનુ અજવાળું વધારે વધારે પડતુ જાય છે મતલબ કે જેમ જેમ દિવસ ચડતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ધંધે વળગવાને હોંસિલા થાય છે પક્ષીઓ આકાશમા દોડે છે, અને ઢોરો ચારો શોધે છે (ટેક ૬) ઝાડ, વેલા, ફળ, અને ફૂલ, ભૂલ વગર એટલે નિયમસર ખીલે છે. ઘણા પક્ષીઓ એકઠા થઇને તાજુ અનાજ ખાવાને માટે જાય છે (ટેક ૭) હે ભાઇ ! તુ ખુશી થઇને પરમેશ્વરનું નામ દઇને ઊઠ અને મન દઇને પાઠ વાચ એમ મા પોતાના છોકરાને કહે છે (ટેક ૮)

પાઠ ૩.

વરસ=બાર મહીના

ઋતુ=મોસમ, રત

મહીનો=ત્રીસ દિવસ

કારતક=હિંદુ વરસનો પહેલો મહીનો

તહેવાર=આનંદનો દિવસ

શિયાળો=ટાઢની મોસમ

ઉડાડે છે=ચમાવે છે

ઉતરાણ=સંક્રાત,સુરજનું ઉત્તર તરફ જવુ તે

રત=ઋતુ, મોસમ

હોળી=ફાગણ સુદ પુનેમ

સુદ=અજવાળીઉં, મહીનાનુ પહેલુ પખવાડીઉં

વદ=અંધારીઉં, મહીનાનુ બીજુ પખવાડીઉં

પખવાડીઉં=પંદર દિવસ

અમાસ=હિંદુ મહીનાનો છેલ્લો દિવસ, જે દિવસે ચંદ્ર બીલકુલ ઊગતો નથી તે દિવસ

વસ્ત્ર=લુગડાં

પંખા=વીંજણા

ચોમાસુ=વરસાદની ઋતુ

બળેવ=રાખડી બાંધવાનો દિવસ,શ્રાવણ સુદ ૧૫, જનોઇ પહેરવાનો

દશેરા=રાખડી છોડવાનો દિવસ, આસો સુદ ૧૦

દિવાળી=હિંદુ વરસના છેલ્લા મહીનાનો છેલ્લો દિવસ, આસો વદ અમાસ

પર્વ=તહેવાર

સવાલ—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કઇ કઇ? દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા? વરસના મહીના કેટલા? મહીનાના દિવસ કેટલા? પખવાડીઆ કેટલાં? અને તે કયા કયા? પખવાડીઆના દિવસ કેટલા? મહીનામા પુનેમ અને અમાસ કેટલી આવે? મહીનામા બીજી તિથિઓ કઇ કઇ આવે અને કેટલી વાર આવે? શિઆળો, ઉનાળો અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે? દરેક ઋતુમા કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કઇ તિથિએ આવે છે?

પાઠ ૪.

મેળો=ઘણા માણસો અને ગાડી ઘોડા વગેરેની ઠઠ
ગોકળઆઠમ=શ્રાવણ વદ આઠેમ, જન્માષ્ટમી
ઠઠકડતા=અસ્રીવાળા
ભાઇબંધ=દોસ્તદાર
ઠઠ=ગીરદી, ભીડ
વખુટા=જુદા
દુકાન=માલ વેચવાનુ ઠેકાણુ
કંસારા=તાબા પિત્તળના વાસણ બનાવનાર અથવા વેચનારા
તાબુ=લાલ રંગની ધાતુ
પિત્તળ=તાબું અને જસતની મેળવણીથી બનેલી પીળા રંગની ધાતુ
સુખડીઆ=મિઠાઇ બનાવનાર
હાટ=દુકાન
કોપરાપાક=કોપરાનો બનાવેલો પાક
મિઠાઇ=બરફી, પેડા વગેરે.
ખડકેલી=ગોઠવેલી
ખરાદી=સિંઘાડા ઉપર ઘાટ ઉતારનાર
સામાન=ચીજો, વસ્તુઓ
પલંગ=છત્રીવાળો કોચ
પારણુ=હીંડોળા જેવુ ઘોડીઉ
કોચ=બે બાજુએ તકીઆવાળો પલંગ
કાપડીઆ=કાપડ વેચનાર
સુતરાઉ=સુતરનું બનાવેલુ
ઊનનું=ઘેટાના વાળનું
રેશમી=રેશમનુ બનાવેલુ
શણુ=એક જાતનો છોડ એની છાલના દોરડા તથા કપડા બને છે.
સરૈયા=અત્તર, ગુલાબજળ, ધુપેલ વગેરે વેચનાર.
બહેકબહેક=મધમધ

લીલો મેવો=તાજાં પાકાં ફળ.
દ્રાક્ષ=દરાખ
ચોગાન=ખુલ્લું મેદાન
મદારી=ખેલ કરનાર
ખેલ=રમત.
સિપાઇ=ચોકીદાર
સવારો=ઘોડે બેસી ફરનાર સિપાઈ
ફુદડી=ચક્કર

સવાલ—ગોકળઆઠમના મેળામાં શું શું જોયું ?

પાઠ ૫

નઠારી=ખરાબ
સોબત=સંગત
પટેલ=ગામનો ઉપરી
વાડી=ફૂલ ફળના ઝાડ છોડવાળી જગા
મઝા=ગમત
શેખી=પતરાજી
પારકા=પરાયા, બીજાના
માનો=કબુલ કરે
આખરે=અંતે, છેલ્લે
ઝાંપો=કાટાનો દરવાજો
આઘે=દૂર
ખાસા=સારાં, મજાના
નિશાન=એંધાણુ
તાકીને=ધારીને
લૂમ=ઝુમખો
તૂટી પડે=નીચે પડે
ઘાટ=ઇલાજ, ઉપાય
રાસ=દોરડું
ડગલેડગલા=ઘણુાજ
દોસ્ત=ભાઇબંધ
ફક્કડ=સારા
પછવાડે=પાછળથી
રખેવાળ=સાચવનાર
સજજડ=જોરથી
ઝપાટો=સપાટો
થડ=ઝાડનો વચલો ગોળ ભાગ
અથડાયું=અફળાયું
ચકરી=તમ્મર
ધુળદાઇ=ઠચડાઇ
લોહીલોહાણુ=લોહીથી ખરડાએલુ
વાડીવાળો=વાડીનો માલીક
લપડાકો=તમાચા
જીવ લઇને નાઠો=ખૂબ દોડયો
ફરીને=પાછળ
ઢોલો=થાપડો
ફળ=ફાયદો, લાભ

કવિતાના અર્થ.

અસર=લાગણી
સંગ=સોબત, સંગત
રંગ=અસર, પાસ
પ્રેમ=પ્યાર, હેત
ઠામ=ઠેકાણું
ઠરશે=ઉભો રહેશે
બુરો=નઠારો, ખરાબ
મે’તા=મહેતાજી
ભાગ્યશાળી=નસીબદાર
વિદ્યા=ઇલમ, ભણતર, હુન્નર

[૬]

સોબત તેવી અસર.

સમજુતી-જેને જેવી સોબત તેને તેવીજ અસર થાય, જેમ જેવી સોબત તેવોજ પ્યાર તેનામાં આવે. (૧) જેને જેવી સોબત તેના જેવાજ તે કામ કરશે. જેને જેવી સોબત તેવીજ જગાએ તે જઇને ઉભો રહેશે (૨) સારી સોબતથી સારો થશે, નઠારી સોબતથી નઠારો થશે, સારા મહેતાજીની સોબતથી વિદ્યા ભણે અને નસીબવાન થાય મતલબ કે સારા ગુણવાળા મહેતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો નસીબવાન થાય (૩)

સાર—નઠારી સોબતથી તેની નઠારી અસર આપણાપર થાય છે માટે નઠારા માણુસની સોબત કરવી નહિ પણ સારા માણુસની કરવી.

પાઠ ૬

રખડેલ=રખડતો
ખાતા પીતા હતા=પૈસે ટકે સુખી હતા
વયે=ઉંમરે
પાર રહ્યોજ નહિ=ઘણો જ થયો
વધાઇ=વધામણી, ખુશખબર
ઓવારણા=દુખડા
કોઈ પગલુ=કોઇના તરફથી જે પગલું બાધવામા આવે છે તે
ભેટ=ઇનામ
લાડીલો=લાડમા ઉછરેલો લાડકવાયો
કુટેવ=નઠારી આદત, ખરાબ ટેવ
પોળ=મોટી ખડકી
અટકચાળા=અડપલા, કોઇને ખોટુ લાગે એવુ કર્યા કરવું તે
લડાઇ=વઢવાડ
વઠી જશે=બગડી જશે
સીધુ ચાલવું=તોફાન મસ્તી ન કરવી
બહાને=નામે
ચૌટુ=બજાર
રઝળતો=રખડતો
ટોળુ=જથો
મસ્તી=તોફાન
લાતાલાતી=લાતબાજી
લાત=પાછલો પગ મારવો તે
ઉતરી ગયો=સાધામાથી ખસી ગયો
બે કડા તાણુતો હતો= મોટે સાદે રાગ કાઢી

રડતો હતો
હાડવૈદ=ઉતરેલું હાડકું બરાબર બેસાડનાર વૈદ
લેપ=ખરડ

ઓસડ વેસડ=દવા ને તેના ઉપાય
વલે=દશા, ભુંડા હાલ
ખો=આદત, ખરાબ ટેવ

શિખામણ=ફાયદાની વાત, બોધ
સુધરી ગયો=કુટેવ છોડી દીધી

સાર—નિશાળનું નામ દઈ રસ્તામા રઝળવુ નહિ, અને નઠારી સોબત કરવી નહિ.

પાઠ ૭.

જક્કી=પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલનાર, જીદ્દી
વાછરડા=ગાયના બચ્ચાં
લવારા=બકરીના બચ્ચા
પાડા=ભેંસના બચ્ચા
ગાડરા=ઘેટાના બચ્ચા
ચારો=ઘાસ
નીરતો=નાખતો
ખાધે=ખમે
ખેતર=અનાજ પાકે તે જગો
ઝોક=બકરા,ઘેટા રાખવાનો વાડો
છાયે=શીળે, છાયડે
વાંસળી=વાસની બનાવેલી વગાડવાની નળી
પાવો=પીસવો, સિસોટી
હુંફ=ગરમી, આશરો
જતન=રક્ષણ, સંભાળ
રબારી=ઢોર ચરાવનાર
ઊચી ગઈ=ઊડી ગઇ, દૂધ દેતી બંધ થઇ
જાળવતો=સાચવતો
વિઆય=જણે
ધણી=માલીક
સાચવણુ=સંભાળ
તકરાર=વઢવાડ, રકઝક
શિકારી=શિકાર કરનાર
અજાણ્યું=ઓળખાણ વગરનુ
મોજ=મજા, આનંદ
અભાગીઉં=કમનસીબ

પાઠ ૮.

ગોધતો=પુરી રાખતો
ચેન=સુખ, મજા
બંધીખાનું=કેદખાનુ
ચાંદની=ચંદ્રનુ અજવાળુ
ખેલવુ=રમવું
ઠરેલ=ડાહી
નાદાન=સમજણ વગરનુ
સંભાળી=બરદાસ
સપડાઇ પડશે=હેરાન થશે, પકડાશે
જક=જીદ્દ, હઠ
લાગ=દાવ, તક
સટકી ગયું=છાનુંમાનુ નાસી ગયું.
ઠેકવા=કુદકા મારવા
પાદર=ગામના ઝાંપા

બહારની જગા
વગડો=જંગલ
કોતર=ગુફા, બખોલ
તરાપ=કુદકો, ફાળ
બોડ=ગુફા; બખોલ
કમોતે=વગર મોતે

સાર—માબાપ મહેતાજી વગેરે કોઈ સારી શિખામણ આપે તે મુજબ ચાલવુ. હઠ કરવી નહિ.

પાઠ ૯.

રિસાળ=રિસાઇ જાય તેવો
સહેજ સહેજમા=જરા જરામા
રીસ=ગુસ્સો, મિજાજ
છેડો=પાર
ભાગ્યે=કદાચ
આડોશી પાડોશી=આસપાસના ઘરના રહેનાર
ભાઇભાડુ=સગાવહાલા
જમણ=જમવાનુ
ચીસ=બીકથી બૂમ પાડવી તે
ટેવ=આદત
નકામો=અમથો
ઢોગ=ફેલ
વેદના=દુખ
મુદ્દલ=બીલકુલ,જરાપણ
પસ્તાયો=દીલગીર થયો
નડે છે=હેરાન કરે છે

સાર—જરા જરા વારમા રિસાઈ જવુ નહિ

પાઠ ૧૦.

જાળ=કરોળીઆનુ પડ, જાળું, ફાંદો
ફરી ફરીને=વારે વારે
વિષે=બાબત
વણ=વગર
તૂટેલે=તૂટી ગએલે
તાતણે=તારે
મહેનત શરૂ કરી=મહેનત કરવા માંડી
માટ=માટે
ફાવ્યો=પાર પડયો
ઘાટ=ઉપાય, રીત
ભીડયો=હોસથી મંડયો રહ્યો
ધીરજ=સબુરી
નીરધાર=નક્કી
ખંત=ચેટક, કાળજી
યત્ન=મહેનત
ચગદાઈ=છુદાઇ, દબાઇ
તળે=નીચે
મોત=મરણ
તજી=છોડી
અનંત=ઘણોજ
લાભ=ફાયદો
પામે=મળે

ફરી ફરીને સારૂં કામ કરવા બાબત.

સમજુતી-કરોળીઓ જાળ બનાવતાં ભોયપર પડી જાય છે.

ત્યારે ગભરાય છે અને વગર તૂટેલા આખા તાર ઉપર ચઢવાને માટે ફરીથી જાય છે. (૧) તેણે (કરોળીઆએ) તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માંડી; પણ તરત તે નીચે પડયો અને ઉપર ચઢવાના કોઇ ઉપાયમાં ફાવ્યો નહિ. (૨ એવી રીતે પડતો અને ચઢતો ફરી ફરીને બે ત્રણ વાર મંડયો રહ્યો તોપણ તેમા ફાવ્યો નહિ ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો ૩) હિંમત રાખીને ઉમંગથી તે છઠ્ઠીવાર ચઢવાને મંડયો, તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નક્કી જાળામા જઇ પહોંચ્યો. (૪) જો કરોળીઆએ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તો પગ તળે છુંદાઇને વગર મોતે મરી જાત (૫) એ પ્રમાણે કરોળીઆ પેઠે જો માણસો મનમા કાળજી રાખીને આળસ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો ઘણોજ ફાયદો મેળવે

સાર—સારૂ કામ ફરી ફરીને ઉમંગથી કરવુ

પાઠ ૧૧.

ચકભિલ્લુ=એક જાતની રમત
કુચ્છ=કાછડો; કચ્છો
ગઢ=કિલ્લો
સાથી=સોબતી
ભિલ્લુ=સાથી
વડો=મોટો
સરદાર=ઉપરી
ઘૂમી રહ્યા=આમથી તેમ ફરી રહ્યા
દાવ=લાગ
પેતરા=ડગલાં, પગલા
નજર ફેંકી=જોઇ
પૂર જોસથી=ઘણા જોરથી
ભૂલથાપ=ભુલાવો
શાબાશ=ધન્ય
દાવ=રમતનો વારો

સાર—શરીરની સાથે મન કેળવાય એવી રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨.

દૃઢ મનવાળો=પાકા વિચારવાળો
ગેડીદડા=દડો અને તેને ફેંકવાની લાકડી
ડગલું=પગલુ
રંગ જામ્યો=મજા આવી
પછી તો ધૂળ=પછી કંઈ મજા પડવાની નથી.
વચન=બોલ
ખાતરી=ભરોસો

સુનુ=વસ્તી વગરનું
મોં ફેરવી=મોં ચઢાવી
પીડા=પંચાત, દુઃખ
મન ઠગવા દીધુ નહિ=મરજી મુજબ કર્યું નહિ

પાઠ ૧૩.

મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી
કુટુંબ=વંશ, ઓલાદ
છછેડે=હરકત કરે
પીઠ=વાંસો
ઘાટ=શરીરનો આકાર
સોહામણી=શોભિતી
ભપકાદાર=રોફવાળા
ફોરીને=કાણા પાડીને
દુભવો=નારાજ કરો
નુકસાન=બગાડ
સ્વાદે=લહેજતથી
નવાઇ=અચરજ

સાર—કોઇનું ભલુ કરીએ તો આપણું ભલુ થાય, અને કોઇનું બુરૂ કરીએ તો આપણું બુરૂ થાય

પાઠ ૧૪.

મોસાળ=માના બાપનુ ઘર
આંખ ટાઢી થઇ=સંતોષ થયો
અંગેડી=પોક પાડવાની ભૂંગી
ઉલટભેર=હોંસથી
વાંક=ગુનો, તકસીર
સાજુ=આખું
ઉતાવળ=ઝડપ
ઠેસ=ઠોકર

સાર—(૧) કોઇપણ કામ ઉતાવળથી કરવુ નહિ (૨) જેવું આપણું તેવુ સામાનુ સમજવુ

પાઠ ૧૫.

ઢીંગલી=નાની પુતળી
તકતો=આરસો
ઝુટ=એકદમ ઝડપ મારી લઈ લેવુ તે
સરી પડયો=લપસી ગયો
બરડ=ઝટ ભાગી જાય એવા
પછાડીએ=અફાળીએ
ખેંચતાણ=ખેંચાખેંચી
કાયર=હેરાન
પજવે=દુઃખ દે
ફુટી બદામ=ખોટી બદામ, ઘણીજ નજીવી કિંમત
સહીઅરો=બેનપણીઓ
કટ્ટા=એક બીજાની સાથે બોલવુ કે રમવું નહિ તે
આપણુ=આપણો
સુખચેન=મઝા
શોક=દીલગીર
લાજ=આબરૂ
ઘટે=ઓછી થાય
નિંદે=ખોટુ ખોટુ બોલે
બળવંતા=જોરાવર
સદા=હમેશા
લેશ=જરાપણ
કલેશ=કંકાસ
કોપ=ક્રોધ

११२२९

હળીમળીને રહેવા વિષે.

સમજુતી-આપણે બંને જણ ભાઇ અને બેન મળી સંપીને હળીમળીને રમીએ તો સુખ થાય અને મજા પડે, પણ જો લડીએ કે કજીઓ કરીએ તો ઘણી દીલગીરી થાય, આબરૂ ઓછી થાય, અને લોકો નઠારૂં બોલે (૧) હે જોરાવર બાપ પરમેશ્વર તું અમને હમેશા સંપ આપ, (હળીમળીને રહેવાની બુદ્ધિ આપ) જેથી કરીને કોઇ દિવસ જરાપણ કંકાસ થાય નહિ, ને અમારા દહાડા સુખમાં જાય (૨) છોકરાં હળીમળીને રહેતા હોય અને કોઇ દિવસ કોઇ લડે કે રડે નહિ, તેઓ હળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય; તો મા ઘણી ખુશી થાય (૩) **સાર**-ભાઇબેન સાથે સંપસંપીને ચાલવું

પાઠ ૧૬.	ફેરવવા=બદલવા	ઘાલવાનો મંત્રનો કાગળ
રામચંદ્રજી=અયોધ્યામાં એ નામના રાજા થઇ ગયા તે, (લોકો તેમને પરમેશ્વરનો અવતાર માને છે)	ફાંફાં=ખોટી મહેનત	માદળીઉં=તાવીજ
	ગણકાર્યું=માન્યું	ધીર=ધીરજવાળા
	ડસકાં=રડતાં રડતાં આચકા ખાવા તે	છાના=મુંગા
		પ્રધાન=વજીર
		દર્પણ=આરસી
	રોણું=રડવાનું તોફાન	દશરથ=રામચંદ્રજીના બાપ
ઇચ્છા=મરજી	ખીજવાયા=ગુસ્સે થયા	
ગભરાટ=ગભરામણ	ગોદ=ખોળો	મહારાજા=મોટા રાજા
છેવટે=આખરે	જંત્ર=માદળીઆમાં	શ્રી=સારા, શોભાયમાન

સાર—અક્કલ વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું

પાઠ ૧૭.	જોડું=ધણીધણિઆણી	પરવારી=નવરી થઇ
વગર વિચાર્યું=વિચાર વગરનું	કચરો=પુંજો=કચરો વગેરે	કથા=ઇશ્વર સંબંધી વાત

મળતું=પેદાશ થતી
ગુજરાન=ગુજારો
છોકરાછૈયા=છોકરાં છોકરી
પેટે=પોતાને
ઓછું આવતું=દીલગીર થતી
પાપ=ખોટાં કામ
આધાર=આશરો, ભરોસો
સારૂ=ભલું, કલ્યાણ

આંગણું=બારણા આગળની જગો
તરફડતું=તરફડીઆ મારતું
દયા=રહેમ, મહેર
ઉછેરીને=મોટું કરીને
જન્મ થયો=અવતર્યો
લોહીઆળું=લોહીવાળું
ગુસ્સો=રીસ
બેડું=ગાગર ને ઘડો
કકડા=ટુકડા

ભાગીતૂટી=સમજાય નહિ તેવી
બોલી=બોલ
મૂર્ખ=બેવકુફ
પાપી=ચંડાળ, દુષ્ટ
અભાગણી=કમનસીબ
પુત્ર=છોકરો
જીવ=પ્રાણ
વળે=કામ આવે
જાન=જીવ

વગર વિચાર્યું ન કરવા બાબત.

સમજુતી-જે માણસ વિચાર કર્યાં વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દીલગીર થાય છે, જુઓ, એવા વગર વિચારના કામ કરવાથી ઘણાના જીવ જાય છે (મરી જાય છે) (૧) **સાર**—ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૧૮.

સંદેશો=ખબર
ખોડંગતો=લંગડાતો
દુખી=હેરાન
મદદ=આશરો
કુંહાળું=નરમ

પરાળ=જાતનું ઘાસ
છાપું=ચાલતા વખતની ખબરનો છાપેલો કાગળ
છાપખાનાવાળા=છાપખાનાનો માલીક
ગોઠવણ=બંદોબસ્ત

ગાર્ડ=સંભાળ રાખનાર
સરનામું=ઠેકાણું
સ્ટેશન=આગગાડી ઉભી રાખવાનું મુકરર ઠેકાણું
ખડખડાટ=અવાજ
સિસોટી=પીસવો

ડરતો=બીતો	નજીક=પાસે, કોડે	ખબરદાર=હોશિયાર
પંપાળી=હાથ ફેરવી	ઠરાવ=કરાર, થએલી વાત	આઠ કલાકમા ૧૫ મિ-
ડર=બીક	ઝપાટાબંધ=દોડતો	નિટ બાકી=૭ાા વાગે

સાર—(૧) દુ:ખી પ્રાણીપર દયા રાખવી (૨) જનાવરોને કેળવવાથી તેઓ માણુસ જેવુ કામ કરી શકે છે

પાઠ ૧૯.		
	માથું મારી=હિંમત કરી	ધરાયો=તરપત થયો
રીતસર=નિયમસર	કોણી=હાથને વાળવાનો	હડસેલી=ધક્કો મારી
વારો=દાવ, વખત	વચલો સાંધો	વેગળા=દૂર
તોફાની=મસ્તીખોર	ઢીમણું=ઢીમું	બઝાડી=વળગાડી
ખસેડી=આઘો કરી	છાતીવાળો=હિંમતવાન	પેટભરી=જોઇએ તેટલા

સાર—૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી ૨) ઇશ્વરે આપણુને બળ આપ્યુ હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામા વાપરવુ

પાઠ ૨૦.		
	શાહજાદો=પાદશાહનો	ફરમાવશો=હુકમ કરશો
ખલીફા=મહમદ પેગંબ-	દીકરો	સમજુતી=સમજણ
રના વારસ	શાહજાદી=પાદશાહની	મોએ ચઢેલો=વધારે
પાદશાહ=મુસલમાન	દીકરી	ઓળખવાને લીધે
રાજા	ચીતરામણુ=ચિત્ર	બીક વગર બોલનાર
દરબાર=રાજકચેરી	તહેનાતમા=ખીજમતમા	અરજ=વિનતી
દેખાવડો=રૂપાળો	હજુરમા	ફરજંદો=બચ્ચા, છોકરાં
સુબો=સુબેદાર, સરદાર	છોકરવાદી=નાદાની	લાડ=વહાલ
નીમણુક=ગોઠવણુ	કારણુ=સબબ, મતલબ	અલ્લા=ખુદા, પરમેશ્વર
હુકમ=આજ્ઞા	નામદાર=પ્રખ્યાત;	ગુનો=વાંક, તકસીર
ખાસ=જુદો; ખાનગી	નામીચો	માફ=ક્ષમા

દીલ=મન
દીલગીરી=નાખુશી
ઓહદા=હુદ્દો

નીમ્યો=નીમણુક કરી
કઠણ હૈયાનો=દયા વગરનો

રદ કરવુ=ફેરવી નાખવું
આરબ=અરબસ્તાનનો રહેવાસી.

સાર—માણસની રીતભાત ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે.

પાઠ ૨૧.

આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
લંગડો=લુલો
ટેકારણીઆ=ખાડા ટેકરા
માળા=પક્ષીના ઘર

આસપાસ=આજુબાજુ
કોહલાં=ફાડી ખાનારા જાનવર
વાઘ=ફાડી ખાનારૂં ચટા પટાવાળું જાનવર
[illegible] જેવુ ફાડી ખાનારૂં જાનવર

ખોંખારો=અવાજ
આડે=અવળે
દુવા=આશિષ, આશીર્વાદ
ઘોરી=મોટો, સરિયામ

સાર—એકબીજાને મદદ કરવી

પાઠ ૨૨.

પડછાયો=ઓળો
ભાગોળ=દરવાજો, દરવાજા પાસેનો બજાર
ભાગ=હિસ્સો
પાર=કિનારો
નદી=મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળી ઢળતી જગામા થઇ બીજી નદી કે સમુદ્રને મળે છે તે
કુદકો=છલંગ
પૂલ=નદીપરથી જવાને બાંધેલો રસ્તો
થાક=વિસામો, આરામ
અદેખો=બીજાનુ સારૂ જોઇ બળે એવો

લોભી=લાલચુ
તરાપ=કુદકો, છલંગ
ખોળ=શોધ, તપાસ
પડાવી=ખુંચવી, છીનવી
દાનત બગાડી=પડાવી લેવાની ઇચ્છા કરી
ગુમાવ્યુ=ખોયુ
તાકે=ધારે, વિચારે

સાર—લોભ કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩.

ખરીદ કર્યું=વેચાતું લીધુ
સંદેહ=વહેમ, શક

હડખયા=કુતરા, કોહલા વગેરેને એક જાતનો રોગ થાય છે તે

દરકાર=પરવા
ડાવકું=ડાહ્યું
બચકું=ડાંકું

ખામી=કસુર
છુટું મૂકી દીધુ=છોડી દીધુ
અભડાયો=અડકાયો
ભરોસો=વિશ્વાસ

સાર—આપણી આંખે ખરૂં દેખાયા છતા બીજા પર ભરોસો રાખી ચાલવુ નહિ

પાઠ ૨૪.

લખોટો=મંજો
છાનોમાનો=ચુપચુપ
બગાડયું=ખરાબ કર્યું
વિના=વગર
સજા=શિક્ષા
ભુલીશ=વીસરીશ
ચોરી=છાની રીતે બીજાની વસ્તુ લઇ લેવી તે
ચોર=છાની રીતે બીજાની વસ્તુ લેનાર

સાર—ચોરી કરવી નહિ.

પાઠ ૨૫.

કુહાડી=લાકડા ફાડવાનુ હથિયાર
ભાયડો=મરદ
શાણો=ડાહ્યો
બહાદુર=જોરાવર
ઘાવ=ઘા
ભાળે=જુએ
નીર=પાણી, જળ
તાહીં=ત્યાં
નિહાળ્યુ=જોયું
માહીં=અંદર, મા
ડર્યો=બીધો
ઝૂલતા ને સમાતા=પાણીમા આમ તેમ ડોલ્યા કરતા અને તેની અંદર સમાઇ જતા
સૂણી=સાંભળી
સાદ=અવાજ
ભલા=દયાળુ
દેવી માતા=દેવી
વદે=બોલે
માથું હલાવી=ડોકું ધુણાવી, ના કહી
સંપત=દોલત
મહેર=મહેરબાની, દયા
જગનાથ=જગતનો ધણી, પરમેશ્વર

કુહાડી.

સમજુતી-નાનો છોકરો બાપની કુહાડી લઇ જોરાવર ડાહ્યો મરદ બન્યો, ને જે કંઇ ચીજ જુએ, તે ઘા મારીને કાપે, એમ રમતો ગામને પાદરે તળાવપર ગયો. (૧) ત્યા તળાવમાં માછલાંઓ

જરા પાણી હલાવ્યુ. તેથી છોકરાએ પાણીની અંદર કઇક જોયું, તેથી છોકરો મનમા બીધો, અને કુહાડી પાણીમા પડી ગઇ, તે વખતે તે બહુ ઘાંટો પાડીને રડયો (૨) હમેશા પાણીમા આમ તેમ ડોલ્યા કરતા અને સમાઇ જતા એવા દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અવાજ સાભળીને (પાણી ઉપર આવ્યાં, દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી લે પણ છોકરો કહે છે કે હે ! માતા, મારી કુહાડી એવી નથી (૩) બીજી વખત સોનાની કુહાડી કાઢી લાવીને બતાવી, ત્યારે માથુ ધુણાવી ના કહીને છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી, મને તો મારી કુહાડી બહુ ગમે છે, માટે હે ! દયાળુ માજી તમે પાણીમાથી મારી કુહાડી કાઢી આપો. (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી અને છોકરા સાથે બોલ્યા છોકરાને કહ્યું કે તને સુખ અને દોલત મળજો, ને પરમેશ્વરની મહેરબાની થજો. સાર–પારકી વસ્તુપર લોભાવુ નહિ

પાઠ ૨૬.	ખુબસુરત=દેખાવડો	મુકામે=ઘેર
ભરપૂર=ભરેલો	હેત=પ્યાર	હૈયું ભરાઇ આવ્યુ= રડવું આવ્યું
પૈસેટકે ખાલી=ગરીબ, પૈસા વગરનો	દેશાવર=પરદેશ	
	કપરા=અઘરા, સખત	પંપાળતા=હાથ ફેરવતા
હાલત=દશા	લાચાર=નાચાર	બરદાસ=ચાકરી
ખુંટી ગયું=ઓછુ થયુ	મૂલ=કિંમત	પગવડે=ઓાજે, પાલવે

સાર— દરેક માણુસે પોતાના પાળેલા પ્રાણીપર ઘણોજ પ્યાર રાખવો અને જરાપણ દુખ દેવું નહિ.

પાઠ ૨૭.	આખ=નજર	લજવ્યું=શરમાવ્યુ
ઝરો=પાણીનો વહેળો	નારાજ=નાખુશ	શરીર=દીલ
ભરાવ=દેખાવ	બબડવું=મનમા બોલવુ	લલકારવુ=લલકારથી

બોલવુ
ચમકી=ચોકી
પારધી=શિકારી
ફેડો=પૂંઠ
વટાવી=ઓળંગી
વખોડવુ=ધિક્કારવુ
મોહી પડયુ હતું=રાજી થયુ હતું
ફસાવી દીધુ=દુખમા નાખ્યુ

સાર—કોઇપણ ચીજને વગર વિચારે વખોડવી કે વખાણવી નહિ

પાઠ ૨૮.

શિયાળ=શિયાળવા
શહેર=જેમા છાબંધ ને હારબંધ ઘરો હોય અને સારા સારા બજારો હોય તે
બથકા=ડાફા
રંગરેજ=રંગારો
જરદી=પીળો
પાસ=અસર
આંગણે=બારણે
કોઠ=પેઢી, લુહાર જે જગાએ બેસી ઘાટ ઘડે તે જગા
ભઠ્ઠી=મોટો ચુલો
ધગધગતા=ઘણાજ ઉના
નકલ=બીજાનું જોઇને કરવું તે, કોપી

સાર—કોઇની ખોટી નકલ કરવી નહિ

પાઠ ૨૯.

વરો=જમણવાર; ન્યાત
ઘી=તાવેલું માખણ
પીયર=બૈરીના બાપનુ ઘર
મણ=૪૦ શેર
ટાકણે=ટાણે, અવસરે
મેળાપ=મુલાકાત
ચડભડી=લડી
રડયુ ખડયુ=જવલ્લે
લેખવે=ગણે
મોંઘે ભાવે=ઘણી કિંમતથી
ખપ=જરૂર
રંક=ગરીબ
ભારેખમ=ભારબોજ વાળા
માન=આબરૂ, ઇજ્જત

સાર—ભારેખમ થઇ ખુણે બેસી રહીએ, તે કરતા બહાર પડી બધાના ઉપયોગમા આવવુ સારૂ છે, એમ કરવાથી વગર માગે માન મળે છે.

પાઠ ૩૦.

કુંવર=રાજાનો છોકરો
બાપકર્મી=બાપની કમાઇ ખાનાર
આપકર્મી=પોતાની કમાઈ ખાનાર
રાજપાટ=રાજગાદી
તીર્થ=પવિત્ર જગો
ધન=દોલત

ભાભી=ભાઇની વહુ
વતન=જન્મભૂમિ
ઓચીંતુ=એકદમ
તરાપ=છલંગ
ટેકાવી=ઠેકડો મરાવી
સેના=લશ્કર
ઉપરી=સરદાર
હિંમત=હામ
લુણ=મીઠું, અનાજ
ફતેહ=જીત
પ્રાર્થના=માગણી
તડગધુમ=ડંકા વગાડતાં તેમાંથી નીકળતો અવાજ
ડંકા=લડાઇનું વાજીંત્ર, નોબત
નિશાન=ધજા, વાવટા
દુશ્મન=શત્રુ
ફોજ=લશ્કર, સેના
તક=દાવ
સરદારી=ઉપરીપણું
નાસભાગ=નાસાનાસ
કુંવરી=રાજાની છોકરી
બહાદુરી=હોશિયારી
વરમાળ=વરને કન્યા જે માળા પહેરાવે છે તે

સાર—જાતે પેદા કરી ખાવાની ઇચ્છા રાખવી

પાઠ ૩૧.

દેડકા=ચોપગું પાણી તથા જમીનપર રહેનારા પ્રાણી
ઘાસચારો=ઘાસ વગેરે
લહેર=સપાટો
તડૂકતો તડૂકતો=લહેકાતી ચાલ ચાલતો
ખાબોચીઉં=પાણી ભરાયલો નાનો ખાડો
જીવ=પ્રાણ
ચઢાઉ=કોઇ વખાણ કરે તેમ ફુલે એવી
ફુલાવી=મોટું કરી
બેટા=દીકરા
બોલ=શબ્દ
ગમત=જીદ, હઠ
ગજા=શક્તિ
ઉપરાંત=વધારે

સાર—ગજા ઉપરાંત કામ કરે તો મરે, નહિ તો માંદો થાય, માટે ગજા ઉપરાંત કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૩૨.

ભિખારી=ભીખ માગનાર
તળાવડી=નાનું તળાવ
ખપશી=ખસી, સરી
ધ્રુજતો=કાંપતો, થરથરતો
ખાદી=જાડું લુગડું, દોટી
વાત=વાગત
મલમલ=ઝીણું સુતરાઉ કપડું
બફારો=પસીનો
સાહુકાર=રૂપીઆ ધીરવાનો ધંધો કરનાર
જેમ તેમ=ગમે તેમ
બેદરકાર=બેપરવા, ગરજ વગરનો
[illegible]
જાતે=પોતે

સાર—કપડાં મેલાં પહેરવાં નહિ, એટલુંજ નહિ પણ તે ગમે તેમ પહેરવાં નહિ.

પાઠ ૩૩.

બ્રાહ્મણ=હિંદુની ઉંચી જાત
ભણેલ=અનુભવ મેળવેલા
સારો=લાયક
ધંધો રોજગાર=વેપાર વણજ
જડતો=સુઝતો, માલમ પડતો
દેશાવર=પરદેશ
દોરીને=હાંકીને
બી=ગેરી
પગલા=પગનાં તળીઆનો આકાર
અંગુઠીઆ=પગને અંગુઠે પહેરવાનું ઘરેણુ
જોટવા=પગને અંગુઠે તથા તેની જોડેની આંગળીએ પહેરવાનુ રૂપાનું ઘરેણું
નિશાની=એંધાણી
વહેળો=નાની નદી
શેલો=ચીકા પત્થર
ધોબી=લુગડાં ધોવાનો ધંધો કરનાર
ધોબણ=ધોબીની બાયડી
ગજમારગ=મોટો રસ્તો
ઢુંકડું=પાસે, નજીક
છેક નજીક=ઘણા પાસે
ખંતીલા=કાળજીવાળા
મેળવ્યા=પેદા કીધા

સાર—ધ્યાન રાખી જોવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી

પાઠ ૩૪.

મહિમા=મોટાઈ
જગપતિ=જગતનો ધણી, પરમેશ્વર
જગ=દુનિયા
રચી=બનાવી
રચના=બનાવટ, ગોઠવણ
નવરંગી=તરેહ તરેહના રંગના
તરૂપાન=ઝાડના પાંદડાં
પા'ડ=પહાડ
કરાડ=કરાડા, ગુફા
સિંધુ=દરીઓ, સમુદ્ર
સરિતા=નદી
ઘાટ=પહાડ ઉપર ચઢવા ઉતરવાનો રસ્તો, ઓવારા
રળિઆમણી=શોભિતી
વાટ=રસ્તો
શીતળ=ઠંડા
સાર=સારી
સૂર્ય=સુરજ
વરસાદ=મેહ
ઝૂલતા=લટકતા
મધુર=કાનને સારૂં લાગે એવુ, મીઠું
નાદ=અવાજ, સાદ
કળા=તેજ, અજવાળુ
રંગ=શોભા
મેદાન=ખુલ્લી લાંબી

પહોળી જગા, ચોગાન	ચાવણુ=ખાવાનુ, ખોરાક	શકાય નહિ
તરતા=પાણી ઉપર રહેતા	સાથ=સાથે	સરજી=પેદા કરી
મહીં=મા	કળા=હીકમત, યુક્તિ	સરજનહાર=પેદા કરનાર,
આખડી=આખ	કળી શકાય નહિ=સમજી	પરમેશ્વર

પરમેશ્વરની મોટાઇ.

સમજુતી-જગતના બનાવનાર પરમેશ્વરે આ દુનિયામા ઘણીજ સારી બનાવટ કરી છે તેણે આ દુનિયામા નાના મોટા એમ ઘણી જાતના જીવો બનાવ્યા છે (૧) તરેહવાર રગના ખીલતા ફૂલો, ગાયન ગાતા પક્ષીઓ, અને સારા રગવડે શોભતા ઝાડના પાદડા, તથા પક્ષીની પાખો તેણે બનાવ્યા છે (૨) પરમેશ્વરે મોટા મોટા પહાડો, નદી, પહાડમાથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જગલના રસ્તા વગેરેની આવી શોભિતી બનાવટ બનાવી છે (૩) શિઆળામા ઠડો પવન સારી ઠંડક આપે છે અને ઉનાળામા સુરજનો તાપ નક્કી પડે છે (૪) ચોમાસાની ઋતુમા વરસાદ વરસે છે, ઝાડો પર ફળો લટકતા દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સભળાય છે (૫) અજવાળીઆમા ચદ્રનુ અજવાળુ આનદ આપે છે અને અધારીઆમા તારાના પ્રકાશનો રગ શોભિતો દેખાય છે (૬) રમવાને અને મોજ ભોગવવાને માટે મોટા મેદાનો બનાવ્યા છે, વળી પાણીમાના વેલા અને તેના પાદડા કેવા તરે છે ! (૭) હે પરમેશ્વર, તે જોવાને માટે આખ આપી છે, સાભળવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને બોલવાને માટે જીભ આપી એ સારૂ કર્યું છે (૮) વળી દાત આપ્યા તેની સાથે ખોરાક આપીને બહુ ઉપકાર કર્યો છે, હે ! પેદા કરનાર પરમેશ્વર તેં જુક્તિ કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯) **સાર**-પરમેશ્વરે માણસ જાતના સુખને માટે દુનિયામા બધી વસ્તુઓ

બનાવી છે, તેનો પાડ વાળવા હરરોજ તેની ભક્તિ કરવી.

પાઠ ૩૫.	ધરી=પહેરી	ફુવારા=પાણી ઉચું ઉરાડવા માટે બનાવેલો ઘાટ
વિશાળ=મોટા ડાળા	સ્હોય=શોભે	
પાખડા ખૂબ ફેલાએલો હોય એવો	કોયલ=કાળા રંગનુ મધુર રાગનું પક્ષી	નવરંગ=નવ તરેહના રંગ
છજેલ=છવાઇ રહેલી	કલોલ=મઝા, ખુશી	
તંબુ=કપડાનું ઘર	તીનર=તીણા રાગનુ પક્ષી	અપાર=ઘણુંજ
તાડ=સૌથી ઉચું ઝાડ	વિશેષ=વધારે	
કેળ=કેળાનુ ઝાડ	બેશ=સરસ, સારી રીતે	મોર=આંબાના ફૂલ
પલ્લવ=પાદડા	કેસુડો=ખાખરના ફૂલનો	ફોગ=પાણુ
વનસ્પતિ=ઝાડ, છોડ વેલા વગેરે	ઘોળીને=ફલાવી હલાવીને મેળવીને	ચાંદની=ચંદ્રમાનુ અજવાળુ

પાનખર ઋતુ (વસંત ઋતુ)

સમજુતી મોટા વડના ઝાડ પર પથરાએલા વેલા તે જાણે તંબુ ઉભો કર્યો હોયની ! એવુ દેખાય છે તંબુપર જેમ ધજા, વાવટા ફરફરતા હોય તેમ, કેળ, નાળિએરી અને તાડના ઝાડ ધજા ને વાવટા જેવા જણાય છે (૧) ઝાડના પીળા અને પાકા પાદડા હોય તે ખરીને જમીનપર પડે છે, પછી ઝાડને નવા પાદડા આવે છે તેથી ઝાડ શોભિતા દેખાય છે (૨) વસંત ઋતુમા જુના પાદડાં પાકા થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવા પાદડા ફૂટી નીકળે છે કોયલ મધુર શબ્દ બોલે છે, તીનર, કબુતર અને બીજા ઘણા પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે નાચે છે (૩) લોકો કેસુડાંના ફૂલનો કેસુડો રંગ ઘોળીને હોળી રમે છે," એટલે રંગની એક બીજા પર પીચકારી મારે છે, બાગમાં ફુવારા ઉરાડે છે અને બજારો તથા ચોકમાં

પાણી છાંટે છે મનશ્ય કે પાણીનો છટકાવ કરે છે. (૪) ભમરાઓ ગું ગું અવાજ કરે છે અને ઝાડો પર ઘણા તરેહવાર રંગો દેખાય છે, આંબા ઉપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચોતરફ આહની શોભી રહી છે (૫) માણસો લહેજતથી ખુશીથી શીખંડ ખાય છે અને ઠંડુ પાણી પીએ છે પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી શરીર સુખી રહે છે (કારણ પશ્ચિમ અને દક્ષિણમા દરીઓ હોવાથી પવન ઠંડો આવે છે)

પાઠ ૩૬.

ટેકરો=નાનો ડુંગર
પડછાયો=ઓળો
ઓળો=પડછાયો
પીઠ=વાંસો
ઉગામણી=પૂર્વ
પશ્ચિમ=આથમણી, સુરજ જે દિશામા આથમે છે તે
ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા તરફ મો કરી ઉભા રહેતા જેણી ગમ ડાબો હાથ આવે તે
દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા તરફ મો કરી ઉભા રહેતા જેણી તરફ જમણો હાથ આવે તે.
ધ્રુવનો તારો=ઉત્તર દિશામા આકાશમા જે તારો એકની એકજ જગાએ ઝીણો ઉગતો દેખાય છે તે

સવાલ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી? પડછાયો સુરજથી કઇ દિશામા હોય? લાંબામા લાંબો અને ટુંકામાં ટુંકો પડછાયો ક્યારે હોય? ઉત્તર દિશા શી રીતે જાણવી? દહાડે દિશાઓ શા ઉપરથી જાણી શકાય? રાત્રે દિશા શા ઉપરથી જાણી શકાય? સામાસામી દિશાઓ ગણાવો

પાઠ ૩૭.

બેસતુ વરસ=કારતક સુદ ૧
દાંડી=પખાની હાથમા પકડવાની લાકડી
માપ=ભગતર
મથાળે=ટોચે
ફુટ=બાર ઇંચ, અડધો ગજ
લંબાઇ=લાંબાપણુ
પહોળાઇ=પહોળાપણુ
ઇંચ=તસુ, સવાકા જેટલી જગા
મ યમા=વચમા
પગથીઉં=નાની ઓસરી
થોર=થુવેરીઆ
કરા=ભીંત, દીવાલ

સવાલ—નકશામાં ઉત્તર દિશા ક્યાં હોય છે ? ઉત્તરની સામેની કઇ દિશા ? પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી ? નિશાળનો નકશો શી રીતે કાઢવો ?

પાઠ ૩૮.	નિશાન=એંધાણ	તે જગા
ધોરી=સરિયામ	સમજ=સમજણ, ભાન	ગોચર=ગાયોને ચરવાની
આગગાડી=વરાળથી ચાલતી ગાડી	ખેતર=અનાજ પાકે છે	જમીન

સવાલ—રસ્તો બતાવવાને બેવડી લીટી શા માટે દોરવી ? નદી કેણી તરફ વહે ?

પાઠ ૩૯.	જગામા	પાર=કાંઠો, કિનારો
વગડામાં=ઉજ્જડ જગામાં	ઢાળ=ઢોળાવ	પાળ=કોરણ
	દહેરૂ=દેવળ	ડાગર=ભાત
ધોપડો=ઢોરને ચરવાની જગા, ચરો, બીડ	કાંઠે=કિનારે	મસ=ઘણુ
	બાકુ=કાઠાપરની બેડવા લાયક જગા	ઇશાન=ઉત્તર અને પૂર્વ દિશા વચ્ચેનો ખુણો
આંબાવાડી=આંબાનાઝાડ ઘણા હોય એવી વાડી	વહેણ=રેલો	નજરે પડ્યા=દેખાયા
નિચાણમા=ઢળતી	ચાલાક=ચચળ	સુગમ=સહેલુ

સવાલ—પવન કઇ દિશા તરફ વાતો હતો તે શા ઉપરથી કહ્યું ? ટાઢો પવન લાગવાનુ કારણ શુ ? તળાવ કોને કહેવુ ? નદીને કેટલા કાંઠા હોય અને તે ક્યા ક્યા ? જમણો અને ડાબો કાંઠો શી રીતે જાણી શકાય ? નદી શા કામમાં આવે ? ખુણા કેટલા છે અને તે ક્યા ક્યા ? કઇ કઇ દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ ?

પાઠ ૪૦.	ગમ્યુ=ગોઠયું	મકાન
વાળુ=રાતનું જમવાનું	ચોરો=સરકારી ઉતારાનું	મુખી=પટેલ, ગામનો

ઉપરી
ગંધ=ખરાબ વાસ
બંદોબસ્ત=ગોઠવણ
હવાલદાર=પટેલના તાબાનો સિપાઈ
મામલતદાર=તાલુકાનો ઉપરી અમલદાર, પટેલ તલાટીનો ઉપરી
ભરણું=પટેલ તલાટીએ ખેડુત પાસેથી સરકારી માગતા રૂપીઆ લઈ એકઠા કર્યા હોય તે
તલાટી=ગામની વસુલાત ઉઘરાવનાર
રાવણીઓ=વરતણીઓ
તાલુકો=ઘણા ગામ મળીને થએલો તે
તાલુકે=મુખ્ય કચેરીએ
હુંડી=રૂપીઆ મળવાનો કાગળ, મનીઓર્ડર
માસ્તર સાહેબ=પોસ્ટ માસ્તર
ટપાલી=કાગળ વહેંનાર
ગેરહાજર=હાજર નહિ તે
માંદો=બિમાર
દાક્તર=અંગ્રેજી દવા જાણનાર

સવાલ—ચોરો એટલે શુ ? મુખી, તલાટી, પોસ્ટ માસ્તર એ દરેકના કામ સમજાવો

પાઠ ૪૧.

સોનેરી=સોનાના રંગ જેવો, પીળો
અંગારા=સળગતા કોયલા
ચળકતો=ઝળકતો
દાતણપાણી=દાંત સાફ કરવા તથા મોઢુ ધોવુ તે
ધંધો=રોજગાર, વેપાર
ખેડુત=ખેતીનુ કામ કરનાર
હળ=જમીન ખેડવાનુ ઓજાર
ઝાડીને=ઝપટીને
ખોરાક=ખાવાની ચીજો
તાજી=તરતની
લહેર=સપાટા
જન=માણસ
નમતો=આથમતો
ઘોંઘાટ=અવાજ

સવાલ—સુરજ ઊગતા પહેલા પૂર્વ દિશામા વાદળ અને વાદળીની કોરો કેવી જણાય છે ? અજવાળુ શેમાથી આવે છે ! સવાર થઈ શાથી જણાય છે ? સવારમા માણસ, પશુ, પક્ષી શું કરે છે ? છોકરાઓએ પાઠ ક્યારે કરવો જોઈએ ? સાંજ પડી ક્યારે કહેવાય ? સુરજ ઊગતા પહેલા અને આથમ્યા પછી થોડું અજવાળું રહે છે તેને શું કહે છે ? (જ ઝળઝળીઉં) સાંજના દેખાવની વાત કહો

પાઠ ૪૨.

વાતો=ફુંકાતો
જોરથી=ઝડપથી
ઠરી જાય છે=ઠંડી પડી જાય છે
ટિકિટ=દાખલ થવાની ચિઠ્ઠી
ગુંગળાઇ=મુંઝાઈ
ઝપાટો=સપાટો
તોફાન=પવનનું બહુ જોરથી વાવું તે
ઉથલી=ગબડી, ફેરવાઈ
મૂળમાંથી=જડમાંથી
ભરવાડ=ઘેટાં બકરાં ચરાવનાર
ઘસડી=ખેંચી
ધાન્ય=અનાજ
વહાણો=મોટી હોડીઓ
અકળામણ=ગભરામણ
વાદળાં=વરાળનો જથ્થો

સવાલ—હવા ક્યાં ક્યાં હોય છે? બધે જ હવા છે એ સાબિત કરી બતાવો હવાની જરૂર કોને કોને છે? હવા ન હોય તો શું થાય? પવન એટલે શું? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે? પવનનું તોફાન ક્યારે થાય? પવનથી થતા ફાયદા ગેરફાયદા ગણાવો

સાર—આપણે હવા વગર જીવી શકીએ નહિ, માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકાણે ભરી રાખી છે

પાઠ ૪૩.

કકડા=ટુકડા
દુઃખ=ચીટ મણા
ચુરો=ભુકો
કણ=રજકણ
છૂટા=જુદા
અક્ષરો=હરફો, દસ્કતો
પીગળતો=રસ થતો
નિર્દય=દયા વગરનો
કઠણ=સખત
ગાગડો=ગઠ્ઠો
ઝાંખો=ચળકાટ વગરનો
કોલ=કેલ
કહેણી=કહેતી, કહેવત
જન્મ=મેદાસ
દરીઓ=સાગર, સમુદ્ર
તળીઉં=નીચેનો ભાગ
જંતુ=ઝીણાં જીવડાં
વેહ=છિદ્ર, કાણું
થર=પડ
ચાયવો=જમીન ખોદવાનું ઓજાર, તીકમ
હકીકત=વાત

સવાલ—ચાકનો કેમ સહેલાઇથી ભુકો થઈ શકે છે? ચાક પોચો છે તેથી શા શા ઉપયોગમાં આવે છે? ચાકને ભઠ્ઠીમાં નાખે તો શું બને છે? ચુનો શું કામમાં આવે? ચાક પાણીમાં ઓગળે કે

નહિ ? પાણીમા ઓગળે એવા પદાર્થના નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઓગળી જાય તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ દ્રાવ્ય ન ઓગળે તે કેવા કહેવાય ? જ અદ્રાવ્ય ચાકમા કયો ગુણ છે કે જેથી તે પાણી ચૂસે છે ? જ છિદ્રાળુ બીજા કયા કયા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે ? છિદ્રાળુ પદાર્થના નામ દો ચાક દેવતામાં પીગળી જાય છે કે નહિ ? દેવતામા ન પીગળે એવા પદાર્થના નામ દો ઓગળવુ અને પીગળવુ એમાં ફેર શુ ? ચાકને ભોંયપર પછાડીએ તો શુ થાય ? ચાકમા કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી ભાગી જાય છે ? જ બરડ બરડ ગુણવાળી ચીજોના નામ દો ચાક શી રીતે બને છે ? જે પદાર્થો જમીનમાથી નીકળે તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ ખનીજ. ખનીજ પદાર્થના નામ દો ચાકનો ઉપયોગ કહો

પાઠ ૪૪.

ટીપે છે=ઘડે છે
પતરા=ધાતુને ટીપીને અથવા રસ કરીને લાબા ચોડા બનાવે છે તે

ગાળીને=રસ કરીને
કાતર=કાપવાનું ઓજાર
ચ ભુ=શિરોઇ
નાળચા=નળી
કથરોટ=મોટી થાળી

બાઝેલા=વળગેલા
ખાટી=ખટાશવાળી
ઝેરી=ઝેરવાળો
સિક્કા=ચલણી નાણુ
ટ કશાળ=સિક્કા પાડવાની જગા

સવાલ—તાબા પિત્તળના વાસણ બનાવનાર તથા વેચનારને શુ કહે છે ? સુથાર, લુહાર, કુભાર, શેના ઘાટ બનાવે છે ? તાણું કયાથી નીકળે ? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? તાબાના ગુણ કહો. તાબાના કયા કયા વાસણો બને છે ? તમારા ઘરમા તાબાના જે જે વાણસ હોય તે ગણાવો. તાબાના કાટને શુ કહે છે ? તેનો રગ કેવો હોય છે ? તે ખાવામા આવે તો શુ થાય ? તાબા પર કાટ શી શી રીતે ચડે છે ? તાબાના વાસણ પર કાટ ન ચડે માટે શુ કરે છે ? કલાઇનો રગ કેવો હોય છે ? તાંબાના કયા સિક્કા બને છે ?

ટંકશાળ એટલે શું? તાંબાનો ઉપયોગ કઇ કઇ ધાતુ બનાવવામા થાય છે?

પાઠ ૪૫.

ખાણ=જમીનમાથી ધાતુ વગેરે કાઢવા માટે ખોદેલો ખાડો
ઇનામ=ખુશ થઈ આપવુ તે, ભેટ
મેળવણી=ભેગ
ઓગળીને=રસ થઈને
મજાગરાં=અડવા, જેના વડે બારણું ઉઘડે દેવાય તે
તાસકો=ઢાકણા
પવાલી=લાણુ પીપ
સિરોઈ=સાકડા, મોઢાનુ વાસણ, ચંબુ
કાટ=કીટ
કલાઈ=ઝાંખા સફેદ રંગની "ધાતુ"
માજેલા=ઘસીને સાફ કરેલા
સસ્તું=સોંઘું

સવાલ—ધાતુમા કયા કયા ગુણ હોય છે? ધાતુઓ કયાથી નીકળે છે? ધાતુ એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? પિત્તળ શી રીતે બનાવે? પિત્તળનો રગ કેવો હોય છે? જસતનો રંગ કેવો હોય છે? તાબુ ને પિત્તળ એમા કઠણ કોણ? શા માટે પિત્તળ વધારે કઠણ? પિત્તળનુ શુ શુ બને છે? તમારા ઘરમા પિત્તળના વાસણ હોય તેના નામ દો પિત્તળ ઉપર કાટ ચઢે છે કે નહિ? પિત્તળના વાસણને કલાઈ કરાવવાનુ કારણ શુ? તાબુ અને પિત્તળ એમા જલદી કોણ કટાય? ઝાખુ કયુ વહેલુ પડે? તાબા અને પિત્તળનો શેરનો ભાવ શુ હશે?

પાઠ ૪૬.

ઘાસનુ બજાર=ઘાસની પીઠ
ચરો=પોપડા, ઘાસ ઊગવાની જગા, બીડ
કુમળુ=નરમ
છાવામા=ઢાંકવામાં
વણીને=વળ દઈને
મુળીઆ=મૂળ
ધાર=અણી
દાભ=દરભ
ઝીંઝવો=એક જાતનુ ઘાસ
ચરાઉ=ચરનારા
મંજી=ઘાસના ઢગલા
ગડી=ગાડ
સુગધ=સારી વાસ
મોથ=સુગધીદાર ઘાસ
ખુજલી=ખંજવાળવાથી ફોલ્લી થાય તે
ફુલેલ=માથામા ઘાલવાનુ તેલ
અત્તર=સુગંધીદાર વસ્તુનો કસ
દરો=એક જાતનુ ઘાસ, ધરો

જડ=મૂળ	પાખડી	સાદડી=ચટાઇ
ફરી ફરીને=વારે વારે	સુવાળી=લીસી	પડા=ઝુડી
ઉપલાણે=ઉપરના ભાગમા	વાસ=સોડમ	કુટીને=છુદીને
વાટ=રસ્તો	સુપડા=ઝાડકવાને વાસની ચીપ કે ઘાસનું બનાવેલુ ઓજાર	મૂંજ=સરકટની પાદડીને પલાળી કુટેલી તે
ચમરી=છોડ ઉપરની		ખાટલા=ઢોળીઆ

સવાલ—જે ખેતરમા દાભ ઊગે તે ખેતર શા કારણથી નઠારુ થઇ જાય છે? દાભના મુળીઆ કેવા હોય? પાદડીની કોર કેવી હોય છે? કુમળુ દાભ શુ કામમા આવે છે? પાકટ થયા પછી શુ કામમા આવે છે? દાભ શુ કામમા આવે છે? ઝીંઝવો શુ કામમાં આવે છે ને કયા ઊગે છે? એના મુળીઆપર શુ થાય છે? એ ગડીને શુ કહે છે? મોથ શા શા કામમા આવે છે? ઝીણી ઝીણી મોય જેવી પાદડીવાળુ જાળ જેવુ કયુ ઘાસ થાય છે? દરો કાઢી નાખતા છતા ફરીથી કેમ ઊગી નીકળે છે? સરકટ કયા થાય? સરકટ જનાવરના ખાધામા આવે છે કે નહિ? નહિ આવવાનુ કારણ શુ? સરકટની સળીઓ સુકાયા પછી શા શા કામમા આવે છે? એની પાદડીને કુટીને પલાળે છે તેને શુ કહે છે? મૂંજ શા કામમા આવે છે? કયા કયા ઘાસ ખાટલા ભરવાના કામમા આવે છે?

પાઠ ૪૭.	પેર=પેરાઉ	કચરો
વાવવા=રોપવા	ગુચ્છો=ગુચળુ, જથો	પુરીને=નાખીને
સાંઠા=જુવાર વગેરેનો લાંબો દાંડો	નજર કરો=ધ્યાન આપો	ભીલ=જગલમા રહેનાર જાત
પરાળ=ભાતનુ ઘાસ	બી=બીઆ	નાગલી=બાવટો
ગાઠ=ગડી	ખાતર=વાસ, છાણુ વગેરે કોહી ગએલો	સામો=એક જાતના ઘાસનુ બી
સળગ=આખી		

થેક=ચીડા કે ડુંગળાના મૂળની ગાંઠો
ઢેબરા=મીઠું મરચું નાખી જુવાર બાજરીના કરેલા રોટલા
બસલી=એક જાતનું ઘાસ
કડબ=જુવારનો સુકો સાઠો
રાતડીઓ=રાતી જુવાર
બીડ=ઘાસ ઊગવાની જમીન, ચરો

સવાલ—બાજરી, જુવાર અને ડાંગરના છોડનો ઘાસની સાથે મુકાબલો કરો. આપણે અનાજ ખાઇએ છીએ તે શું છે? ઘાસનું બી નાનું અને અનાજનુ મોટુ હોવાનુ કારણ શું? મહીકાંઠો ક્યા આવ્યો? મહીકાંઠાના ભીલ લોક કયું કયુ અનાજ ખાય છે?

પાઠ ૪૮.

સખત=બહુ
એક સામટું=સાથે લાગુ
ભાણુ=સુરજ
દાણો=ગુવાર અડદ વગેરે
કોઢ=ઢોર બાંધવાની જગા
નીરૂં છુ=નાખુ છુ
છાશ=દહીંમા પાણી નાખી વલોવી બનાવે છે તે
કૌવત=જોર
ચવડુ=હળના નીચેના ભાગમાનુ કોશની સાથેનુ અણીવાળું લાકડુ
આળસુ=સુસ્ત
સડ=હળમાની વચમાનો લાંબો સોટો, અહાલ
ચાસ=ખેતરમા હળે કરી પાડેલા આડા ઉભા લિસોટા
હળપુણી=હળમા લોઢાની કોશ હોય તે
ધુસરી=બળદની ખાંધે રહે છે તે લાકડું
છડો=હળને છેડે પકડવાને ખીલી જેવુ હોય હોય છે તે, હલેડી
તાત=બાપ
નીપજાવે=પકવે
અન્ન=અનાજ
ધરે=પહેરે
સહે=ખમે, વેઠે
લહું=જબરો
ઉત્તમ=સૌથી સારી
પર=પારકો
ઉપકારી=આભારી
દીએ=આપે
શીખ=શિખામણ
ખંત=કાળજી

જગતનો તાત ગણાય એટલે જેવી રીતે બાપ છોકરાનું પોષણ કરે છે તેવીજ રીતે ખેડુત ધાન્ય ઉપજાવી આખા જગતનું પોષણ કરે છે. ખેતીને ઉત્તમ કહેવાનુ કારણ એ કે એ ધંધો સ્વતંત્ર

છે, તે અનાજ જેવી જીવવાને ઘણી કામની વસ્તુને નીપજે છે.

હળની હકીકત—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે, હળના પાછલા ભાગને તુંગુ અને આગલા ભાગને સેડ કહે છે સેડની લબાઈ ૧૦ ફુટ અને તુગાની લબાઈ ૪ ફુટ હોય છે. તુગું વચમાથી જાડુ, નીચેથી અણીદાર, અને ઉપરથી પાતળુ હોય છે જાડા ભાગમા સેડનો છેડો ઘાલે છે તુગામા હળપુણી, ચવડુ અને કસવાળો હોય છે, હળપુણી લોઢાની હોય છે, ને તે નીચેને છેડે ચવડાની ઉપર રહે છે ચવડુ પણ અણીદાર ને ત્રણ પાસાવાળુ હોય છે સેડને બીજે છેડે ખીલો હોય છે, તેને સગન (સબધીઓ) કહે છે, તેને ધુસરૂ બાધે છે ધુસરૂ બળદની ખાધ પર મૂકે છે, ધુસરૂ બળદની ખાંધથી ખસી ન જાય માટે ધુસરાને બને છેડે લાકડાની સમોલ હોય છે તે બળદની ડોક જોતરથી બાધે છે હળપુણી જલદી ઘસાઈ કે ભાગી ન જાય માટે લોઢાની કરે છે તુગાના ઉપરના ભાગમા મુઠીમા આવે એવો લાકડાનો ગોળ કકડો બેસાડેલો હોય તેને છડો કહે છે હળ હાકતી વખત ખેડુત છડા પર ભાર દે છે તેથી હળપુણી ભોયમા ઉતરે છે, એથી જમીન ખોદાઈને પોચી થાય છે ને ચાસ પડે છે

સવાલ—હળનુ ડ્રોઈંગ પાડી તેના દરેક ભાગપર નામ લખો હળના દરેક ભાગોનો ઉપયોગ સમજાવો

ખેડુત વિષે

સમજુતી–અરે ! ખેતી કરનાર, તુ ખરેખર જગતનો બાપ ગણાયો છે કારણુ કે તુ ખેતી કરે છે, તેથી બધા પ્રાણીને ખોરાક મળે છે આ આખી દુનિયાનુ પોષણુ કરનાર પણ તુંજ જણાય છે. (૧) તું કપાસ, રૂંળ, ફૂલ, ઘાસ અને અનાજ પકવે છે, તોજ બધા પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણુસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે.

(૨) તું વરસાદ ને તડકો વેઠે છે અને વળી ઘણી મહેનત કરે છે તેથી તુ શરીરે જબરો બને છે, અને હંમેશા સંતોષથી ફરે છે એટલે સંતોષી રહે છે. (૩) ખેતી નક્કી સૌથી સારી છે, વળી તે પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે, તુ કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જગતને સારી શિખામણ આપે છે, કે તમે સારી પેઠે મહેનત કરશો તો જબરા, સંતોષી અને પારકાનું ભલુ કરનારા થશો. (૪) કહેવત છે કે "ઉત્તમ ખેતી , મધ્યમ વ્યાપાર, નફ્ફટ નોકરી, નિદાન ભીખ, એટલું ન આવડે તો ફલાણી શીખ"

પાઠ ૪૯.	ધરૂ=કુમળા છોડ	છોઠા=ફોતરા
પાળ=કોરણ	ઝીલવો=ખમવો	
લીલાછમ=ઘણાંજ લીલાં	ભરડીને=ભચરડીને	

સવાલ—ડાગર શી રીતે વાવે છે? ધરૂ એટલે શુ? ડાગર ક્યારડામાં શા માટે રોપે? ડાગરના છોડ પાકે ત્યારે કેવા રગના થાય છે? ડાગર પાક્યા પછી શુ શુ કરે ત્યારે ચોખા થાય?

પાઠ ૫૦.	વે ત=બિલ્લસ	કુક્કર=ભુંડ
કોલુ=શેરડીનો રસ કાઢવાનો સાચો	આખ=કળી	શિયાળવા=શિયાળ
પડછા=પાતરા, ચમરી	પીત=પાણીથી થતું જે કરસણ શાક વગેરે	સભાળ=તપાસ
રસ=કસ	તરકારી=શાક	પાકટ=પાકી
સંબંધી=વિષે, બાબત	માસ=મહીના	તાવડો=મોટો પેણો
પેસ=ગંદેરી		ઝારી=પડ

સવાલ—શેરડી શી રીતે રોપે છે? શેરડીની આંખ બતાવો. કોલુ એટલે શું? કોલુ શેનું બનાવે છે? શેરડીમાંથી રસ શી રીતે કાઢે છે? રસનો ગોળ શી રીતે બનાવે છે?

મધમાખી.

સમજુતી-હે ! મધમાખી તુ મહેનતુ છે, અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે, (કારીગરીની નિશાળ કહેવાનુ કારણ એ કે મધપુડાના ખાનાં જેવી કારીગરી માણસથી પણ બરાબર થઈ શકે નહિ) મનને મોહ પમાડે એવો મધપુડો બનાવે છે, અને તરતજ તેમા રસ મૂકે છે (૧) મીઠું મધ ચૂસી લઇને તું મીણુ બનાવે છે, તેથી મધ અને મીણુથી ઘણા કામ થાય છે અને તે ઘણોજ ફાયદો કરે છે (૨) તુ નાનું સરખું જીવડું છે, પણ મોટું ઉપયોગી કામ કરતુ જણાય છે વળી તુ ડાહી ને ચોકખી દેખાય છે, તેથી તારૂં જોઇને બધા ડાહ્યા માણસો આળસ છોડી દે છે (૩) કીડી, કરોળીઆ, અને મંકોડા વગેરે જે મહેનતુ જીવડાં કહેવાય છે, તેમા પણ તુજ વખણાય છે મતલબ કે એ બધા જીવડાં કરતા તું વધારે મહેનત કરે છે (૪) **સાર**—માણસે ઉદ્યોગી અને હુનરી થવુ

પાઠ ૫૧.	ભાવ=હોસ	નકામો=ફોગટ
તકરાર=વઢવાડ, રકઝક	સારા=સાજા	હિસાબ=ગણતરી
વઢવા=લઢવા	લોટ=આટો, રોટલી	ઉપયોગના=જરૂરના
ધીમા=શાત	કરવા બાધેલો લોટ	પૈસાદાર=પૈસાવાળા
ઉજળો=સફેદ	જોર=શકિત	

સવાલ—માદા અને દાત વગરના માણસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી ? તેનુ કારણ શુ ? ભાત શી રીતે બનાવે છે ? રોટલી શેની બનાવે છે ? ઘઉંની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? ગરીબ માણસો ઘઉં કેમ ખાતા નથી ?

પાઠ ૫૨.	ઇચ્છા=મરજી	નિશાળ=ઠેકાણું
મધપુડો=મધમાખીએ બનાવેલો પુડો	નર=પુરુષ	મનોહર=મોહ પમાડનાર
લટકતો=ટિંગાતો	છખુણાવાળા=છખુણાના આકારના	રચે=બનાવે
વાઘરી=શિકારી	જન્મ=જિંદગાની	તત્કાળ=તરત
કામળો=ઊનનું લુગડું	રક્ષણ=બચાવ	ચૂસી=શોષી
ધુણી=ધુમાતો દેવતા, સળગતા છાણા વગેરે	ડંખ=ચટકો	સરે=થાય
ઘરબાર વગરના=રખડતા	પેસવા=દાખલ થવા	ગુણ=ફાયદો, લાભ
પારકો=પરાયો, બીજાનો	દયા=રહેમ	તમામ=બધુ
ચીજ=વસ્તુ	**કવિતાના અર્થ.**	તજે=છોડી દે
	હુનર=કસબ, કારીગરી	ઉદ્યોગી=મહેનતુ
		પંકાય=વખણાય

સવાલ—મધપુડો કોણ બાધે છે અને તે ક્યા ક્યા બાધે છે? મધ ક્યાથી લાવે છે? મીણ શેમાથી બનાવે છે? મધપુડામા કેટલી જાતની માખીઓ હોય છે અને તે કઇ કઇ? રાણીનુ કામ શું છે? મધપુડાના ખાના કેટલા ખુણાવાળા હોય છે? ખાના કેટલી જાતના હોય છે? ઈંડા ક્યા ખાનામા મૂકે છે? અને તે કોણ મૂકે છે? મોટા ખાનામા ક્યા ઈંડા મૂકવામા આવે છે? રાણી અને કામ કરનારી માખીમા શો ફેર હોય છે? કામ કરનારી માખીઓ શુ શું કામ કરે છે? નર અને માખીમા શો ફેર હોય છે? નરને મારી નાખવાનુ કારણ શુ? મધ અને મીણનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શુ શિખામણ લેવી?

પાઠ ૫૩.	બતક=પાણીવાળી જગામા રહેનારૂં પક્ષી	ચીકટ=ચિકાશ
શેખ=મુસલમાની એક જાત	પીછ=પીંછા	ભિંજાતું=પલળતું
		નબળુ=કમજોર

જોડાએલા=સંધાએલાં	બાળવે=સાચવે, સંભાળે	માજર=કલગી
દાઢ=એવડા દાંત	ઢાકી=છુપાવી	દીપે છે=શોભે છે
અણીદાર=તીણા	બીકણ=બીએ એવો	ખોતરવાની=ખોદવાની
ગળી જાય છે=આખુ ઉતારી દે છે	ધસીને દોડે છે=હુમલો કરે છે	વહાણું વાય=સવાર થાય

સવાલ—બતક કેવી જગામા રહે છે? બતકનુ શરીર કેમ ભિંજાતુ નથી? બતક શુ ખાય છે? બતકની ચાચ કેવી હોય છે? બતકને પાખ છે ત્યારે કેમ ઉડી શકતી નથી? બતકને કેટલા પગ હોય છે? દરેક પગે કેટલા આગળા હોય અને કયા હોય છે? આપણે પાણીપર ચાલી શકતા નથી અને બતક શા માટે ચાલી શકે છે? બતક ખોરાકના કકડા કેમ કરી શકતી નથી? મરઘા અને બતકની ચાચમા ફેર શુ? મરઘા પાણીપર કેમ ચાલી શકતા નથી? મરઘી છે કે મરઘો તે શી રીતે ઓળખી શકાય? મરઘા શા માટે પાળતા હશે? મરઘાં કોણ પાળે છે? મરઘો કયારે કયારે બોલે છે ને શુ બોલે છે?

સાર—મરઘો બોલે છે તે પરથી સવાર ને બપોર સમજાય છે

પાઠ ૫૪.	માળો=પક્ષીનું ઘર	રઝળીને=રખડીને
કાબરી=કાબરચીતરી	ખુણે ખોચરે=ખુણામા	ફાયદો=ગુણ
રૂ=કપાસમાથી કપાસીઆ કાઢી લીધા પછી જે રહે છે તે	દરેક ફેરે=દરેક વખતે	વીણીવીણીને=શોધી શોધીને
	ભુરા=આસમાની	
	ટપકા=છાટ	
તણખલા=તરણા	લગી=સુધી	બો=બીક, ડર

સવાલ—ચકલીના શરીરના ભાગ ગણાવો ચકલીની ચાચ કેવી હોય છે? ચકલી કેવા રગની હોય છે? ચકલીને એક એક પગે કેટલાં આગળા હોય છે અને તે કેવી રીતે હોય છે? ચકલી કયા

રહે છે ? માળા શેના બનાવે છે ? ચકલી વરસમા કેટલીવાર ઇડાં મૂકે છે ? બચ્ચાને કયા સુધી ખવડાવે છે ? ચકલી શુ શુ ખાય છે ? ચકલી દરેક ફેરે કેટકેટલા ઈંડા મૂકે છે ? ઈંડાને રગ કેવા હોય છે ? ચકલી ખેડુતને શો ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે ? ચકલીને કોની કોની બીક હોય છે ? ચકલી ને ચકલો ઓળખવાની નિશાની શુ ?

પાઠ ૫૫.	ચપટા=બેઠેલા	ભલુ ચાહનાર
દેખાવ=શોભા	ભુસું=શુલુ	ધણી=માલીક
ગરદન=ગોચી	દાણા=અનાજ	પ્રીતિ=હેત, પ્યાર
કેશવાળી=ઘોડાની ગરદન	મજલ=મુસાફરી, અ તર	શરત=હોડ, હારજીત
પરના વાળ	પાણીદાર=જોરવાળી,	ટટ્ટી=કામડાની વાડ
નક્કર=સ ગીન	ઝડપથી દોડનાર	કુદાવે=ફલ ગ મરાવે
સપાટ=સરખી	અરબી=અરબસ્તાની	જીન=ચામડાનુ પલાણ
લગામ=દોર	નીમકહલાલ=ખાય તેનુ	સવારી કરે છે=મુસાફરી
તીણા=ધારવાળા	ભલુ કરનાર, ધણીનુ	કરે છે

સવાલ—ઘોડાની ગરદન પરના વાળને શુ કહે છે ? કેશવાળી કોને કોને હોય છે ? ઘોડો સપાટ જમીનપર સપાટાબ ધ દોડી શકવાનું કારણ શુ ? એના કાન કેવા હોય છે ? લગામ કયા બાસે છે ? કયા દાત વડે ખોરાક કાપે અને કયા વડે ચાવે છે ? ઘોડો શુ શુ ખાય છે ? નાળ શા માટે જડાવે છે ? ઘોડાનો રગ કેવો કેવો હોય છે ? ઘોડાની કઈ કઈ જાતો છે ? ઘોડામા કયા ગુણ છે ? ઘોડો શા શા ઉપયોગમા આવે છે ? ઘોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે ?

પાઠ ૫૬.	ખરી=જનાવરના પગના	ઝઘખો=જવો
શેઠ=સાહુકાર	તળીઆનું હાડકુ	ખોખારે=હણહણે
નાળબ ધ=નાળ જડનાર	ફેર=તફાવત	ભૂકવુ=ગધેડાનુ બોલવુ

અડીઅલ=અડી જાય એવુ, જીદ્દી, હઠીલુ
ઠોઠ=અક્કલ વગરનો
નવાઈ=અચરતી
મહેનતુ=મહેનત કરે એવુ
ધીરજવાળુ=દુખ ખમનાર
કજાગરૂ=કજીઆ પ્રમાણે ચાલનાર
ટટ્ટુ=નાનો ઘોડો
ખચ્ચર=ગધેડી ને ઘોડાના સગમથી પેદા થએલો તે
વાળ=નિમાળા, બાલ

સાર—ઘોડા, ખચ્ચર, અને ગધેડાનો મુકાબલો—ત્રણુને બે આખ, બે કાન, ડોકુ, મો, માથુ, પીઠ, પુછડુ, અને ચાર પગ હોય છે ત્રણુનું મો લાબુ હોય છે ત્રણેના શરીર પર ટુકા વાળ છે, પગને તળીએ ગોળ દાબડા છે ઘોડા અને ખચ્ચરના ડોકપર કેશવાળી હોય છે ઘોડા અને ખચ્ચરના પુછડાપર મોટા લાબા વાળ આખે પુછડે હોય છે ઘોડા, ખચ્ચર અને ગધેડાના કાન મોટા હોય છે ગધેડા કરતા ખચ્ચર મોટુ, ને ખચ્ચર કરતા ઘોડો મોટો હોય છે

પાઠ ૫૭.

ગોકળગાય=પરમેશ્વરની ગાય
વાના=વસ્તુ
ધડ=ઓચીથી પગસુધીનો બધો ભાગ
ડોકુ=ધડની ઉપરનો ભાગ
તાળવુ=મોઢાની અદરનો ઉપલો ભાગ
ભવા=ભમર, આખ ઉપરના કમાનદાર વાળ
પોપચુ=આખનુ ઢાકણુ
ખાળે છે=અટકાવે છે
છેડો=નાકુ
મૂળ=શરૂઆત
ગળું=ઓચીની પછવાડેનો ભાગ
વચલે ગાલે=વચ્ચોવચ્ચ
કેડ=કમર
ઢીંચણ=ઘુટણ

સાર—શરીરના મુખ્ય બે ભાગ, ડોકુ ને ધડ છે ડોકામા માથુ, (માથા ઉપરનો ભાગ ખોપરી કહેવાય છે. તે પર વાળ ઊગે છે) કપાળ, લમણા, કાન, આખ, નાક, મોઢુ, મોઢાની અદર જીભ, દાત અને તાળવુ છે ગાલ, ગળું, ઓચી, દાઢી, અને હડપચી છે. ધડમાં બે હાથ, ખભા, બગલ, છાતી, પેટ, ડુટી, પેઢુ, કેડ, વાસો, બે પગ,

જાય, દીંચણુ, નળો, પાટલી, તળીઉં, એડી, અને ઘુટી છે

પાઠ ૫૮.

આકાર=ઘાટ	ફીકર=ચિંતા	જ્ઞાન=સમજ
	ધમાકો=અવાજો	

સવાલ—ઇંદ્રિયો કોને કહેવી? ઇંદ્રિયો કેટલી છે ને તે કઇ કઇ? આંખ, નાક, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો આંખ વડે પદાર્થના ક્યા ક્યા ગુણ જાણી શકાય? જ રંગ, આકાર અને ચળકાટ હાથ વડે પદાર્થના ક્યા ક્યા ગુણ જાણી શકાય? જ ભારે કે હલકુ, પોચુ કે કઠણ, લીસુ કે ખરબચડુ, ટાઢુ કે ઉનુ, અને આકાર કાન, નાક, અને જીભ વડે પદાર્થના ક્યા ગુણ જણાય? જ નાક વડે વાસ, કાન વડે અવાજ અથવા રણકો, જીભ વડે સ્વાદ

પાઠ ૫૯.

રંગરેજ=રંગારો	અને વાદળી રંગ	વાનુ સુતરાઉ લુગડું
છુટ્ટી=રજા	ઝાંખા=તેજ વગરના	ગળીનો રંગ=કાળો રંગ
મૂળરંગ=લાલ, પીળો	સેલા=દુપટ્ટા	વત્તા=વધારે
	સાટલો=બાયડીને પહેર-	ખુલતા=બહાર પડતા

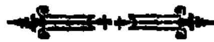
સવાલ—રંગરેજ શું કામ કરે છે? મૂળ રંગ ગણાવો કીરમજી રંગ બનાવવાની રીત કહો કીરમજી રંગથી ક્યા ક્યા લુગડા રંગાય છે? કેસરીઓ રંગ શી બનાવવો? કેસરીઓ રંગ કહેવાનું કારણ શું? લીલો, નારંગી, તપખીરી અને કત્થાઈ રંગ શી રીતે બનાવવો? ધોળા રંગમા થોડો કાળો રંગ મેળવીએ તો ક્યો રંગ બને? ઝાંખા ભુરો રંગ શી રીતે બને? ખુલતો વાદળી રંગ બનાવો ગુલાબી શું શું મેળવીને બનાવે છે? મૂળ રંગ પરથી બીજા રંગો શી રીતે બનાવે છે?

પાઠ ૬૦.

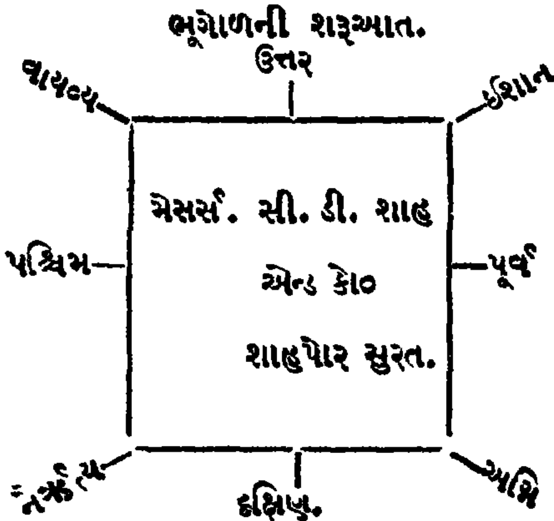
ઉઘાડો=નાગો, લુગડા પહેર્યા વગરનો	કાંતીને=તાર કાઢીને	જંગલી=સમજણ વગરના
	દોશીવાણીઓ=કાપડીઓ	
	છીંટ=તરેહવાળું કપડું	છાલ=છોડું

રંગદાર=રંગવાળા	ગરજ સારે છે=કામ કરે છે	જામદાની=ઝીણુ બુટ્ટાદાર લુગડુ
ઢાંકણુ=કવર		બારતો=સુતરાઉ કપડું
રૂવાટી=ઝીણા વાળ	ભીંગડા=જાડા પડ	ખાદી=હોટી

સવાલ—લુગડા પહેરવાથી શો ફાયદો ? ઊન એટલે શુ ? ઊનનું કયુ કાપડ બને ? ઘેટાને ટાઢ કેમ વાતી નથી ? ઊન સિવાય બીજા શેના લુગડા બને છે ? રૂ કયા થાય છે ? જંગલી લોકો ઊન અને રૂના લુગડા પહેરતા નથી ત્યારે કેવા કેવા લુગડાં પહેરે છે ? પશુ, પક્ષીને લુગડા પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી ?

ભૂગોળની શરૂઆત.

દિશાઃ—(સ ૧) દિશા કેટલી છે ? જ ચાર (સ ૨) દિશાનાં નામ કો જ. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ (સ ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકો ? જ સુરજ ઉપરથી (સ ૪) સુરજપરથી દિશા ઓળખવાની રીત બોલો જ જે દિશામા સુરજ ઊગે તે પૂર્વ આથમે તે પશ્ચિમ, સુરજ સામુ મો કરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર, અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ (સ ૫) સુરજ બીલકુલ ન દેખાય તો શા વડે દિશા પારખશો ? જ ધ્રુવના તારા ઉપરથી. (સ ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો જ ધ્રુવનો તારો હંમેશા ઉત્તર દિશામા ઊગે છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ, જમણા હાથપર પૂર્વ ને ડાબા હાથપર પશ્ચિમ (સ ૭ જે ધ્રુવના તારાને નહિ ઓળખતા હોય તો તેને માટે બીજુ સાધન છે ? જ હોકાયંત્ર (સ ૮) હોકાયંત્રપરથી કઇ દિશા જાણી શકાય ? જ ઉત્તર દિશા (એની સોય હમેશા ઉત્તર દિશાપર રહે છે) (સ ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો ? જ ફલાણી જગાથી ફલાણી જગો કઇ દિશાએ અથવા અમુક સ્થળથી અમુક સ્થળ કઇ દિશામા આવે તે માલુમ પડે છે (સ ૧૦) નકશાની દિશા શી રીતે જાણવી ? જ નકશા સામુ મો કરી ઉભા રહીએ તો માથા તરફની ઉત્તર, પગ તરફની દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફથી પૂર્વ, અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ સૂચના—ચિત્રમા નકશાની દિશા બતાવી છે

ખુણા—(સ ૧) ખુણા કેટલા છે ? જ ચાર (સ ૨) ખુણાના નામ બોલો જ અગ્નિ, નૈર્ઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન (સ ૩) ખુણા પારખવાની રીત બોલો જ પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈર્ઋત્ય, પશ્ચિમ ને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય, અને ઉત્તર ને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન

રાજકીય ભૂગોળ.

મહેસુલી ખાતું—(સ ૧) મહેસુલીખાતુ શુ કામ કરે છે ? જ જમીનની મહેસુલ ઉઘરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે (સ ૨) ગામની મહેસુલ ઉઘરાવનારને શું કહે છે ? જ તલાટી (સ ૩) તલાટીને મદદ કરનાર કોણ છે ? જ મુખી (સ ૪) તલાટી ને મુખીના ઉપરીને શુ કહે છે ? મામલતદાર (સ ૫) મામલતદાર માજીસ્ટ્રેટ ક્યારે કહેવાય ? જ ઇન્સાફનુ કામ કરે ત્યારે (સ ૬) મામલતદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? જ આસિસ્ટંટ કલેકટર કે ડેપ્યુટી કલેકટર (સ ૭) આસિસ્ટંટ કલેકટર અને ડેપ્યુટી કલેકટરના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ કલેકટર (સ ૮) કલેકટર શુ કામ કરે છે ? જ મહેસુલી, પોલીસ, મ્યુનિસિપાલ, ઇસ્પિતાલ, બાધકામ વગેરે ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે (સ ૯) કલેકટર ઇન્સાફનુ કામ કરે છે ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય ? જ ડિસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ (સ ૧૦) કલેકટરને પોલિટિકલ એજંટ કયારે કહે છે ? જ જ્યારે દેશી રાજ્યો સંબધી કામકાજપર દેખરેખ રાખવાનુ કામ કરે છે ત્યારે

પોલીસ ખાતુ—(સ ૧) પોલીસખાતુ શુ કામ કરે છે ? જ લોકોના જાનમાલનું રક્ષણ કરે છે (સ ૨) ગામડામા પોલીસ અધિકારી કોણ છે ? જ પોલીસ પટેલ અથવા મુખી (સ ૩) તાલુકાના પોલીસના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ ફોજદાર (સ ૪) ફોજદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? જ પોલીસ ઇન્સ્પેકર (સ ૫) ફોજદાર અને પોલીસ ઇન્સ્પેકટરના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ. પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ

દિવાની ખાતુ—(સ. ૧) દિવાની ખાતું શુ કામ કરે છે ?

જ લેણદેણનો ઇન્સાફ કરે છે (સ ૨) તાલુકામા લેણદેણનો ઇન્સાફ કરવાને કઇ કોર્ટ છે ? અને તેના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ. સેકન્ડ ક્લાસ સબજજ કોર્ટ અને તેના ઉપરીને સબજજ (મુનસફ) સાહેબ કહે છે (સ ૩) શહેરમા સબજજ કોર્ટો કઈ છે ? ઉ ફર્સ્ટ ક્લાસ અને સેકન્ડ ક્લાસ (સ ૪) જિલ્લામા ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણ છે ને તે શુ કામ કરે છે ? જ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ તેઓ લેણદેણ સબંધી ભારે દાવા અને ખૂન, ચોરી વગેરેનો ઇન્સાફ કરે છે (સ ૫ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે ? જ સબજજ અને માજીસ્ટ્રેટ

વૈદક ખાતુ—(સ ૧) વૈદકખાતુ શુ કામ કરે છે ? જ માદા માણસની માવજત કરે છે તથા તેમને દવા આપે છે (સ ૨) તાલુકામા વૈદક અધિકારી કોણ હોય છે ? જ હોસ્પિતાલ આસિસ્ટ ટા (સ ૩) હોસ્પિતાલ આસિસ્ટ ટના હાથ નીચે કોણ હોય છે ? જ કંપાન્ડર (દવા આપનાર) (સ ૪) હોસ્પિતાલ આસિસ્ટ ટના ઉપરી કોણ અને તેઓ ક્યા રહે છે ? જ સીવીલ સર્જન, તે જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમા રહે છે

જાહેર બાંધકામ ખાતું—(સ ૧) જાહેર બાધકામ ખાતુ શુ શુ કામ કરે છે ? જ સરકારી મકાનો, રસ્તા, પુલો અને સડકો વગેરે બાંધે છે, તેમજ સમરાવે છે (સ ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામા કોણ હોય છે ? જ ઓવરસીઅર (સ ૩) ઓવરસીઅરના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ એક્ઝિક્યુટિવ ઇજનેર

કેળવણી ખાતું—(સ. ૧) આસિસ્ટંટ માસ્તરના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ મહેતાજી (સ ૨) નિશાળોની તપાસ રાખવા માટે જિલ્લામા કોણ છે ? જ ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. (સ. ૩)

ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણ? જ. આસિ ડે એ. ઇન્સ્પેક્ટરો અને તાલુકા માસ્તરો.

મ્યુનિસિપલ ખાતું—(સ. ૧) મ્યુનિસિપાલીટી શું શુ કામ કરે છે? જ રસ્તા સાફ રાખવાનુ, દીવાબત્તી સળગાવવાનુ, સડકો પર પાણી છાટવાનુ, લોકોની સુખાકારી સભાળવાનું, શરૂઆતની કેળવણી આપવાનુ વગેરે (સ. ૨) મ્યુનિસિપાલીટીનો ખરચ શાથી નભે છે? જ જકાત, બાજરૂવેરો, ઘરવેરો, નળવેરો, ગાડીવેરો વગેરેથી (સ ૩) મ્યુનિસિપાલીટી કયા ગામમા હોય અને કયા ગામમા ન હોય? જ પાચ હજાર કરતા વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યા મ્યુનિસિપાલીટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યા ન હોય (સ ૪) મ્યુનિસિપાલીટીનો કારભાર કેવી રીતે ચાલે છે? જ સરકાર તરફથી નિમાયલા અને પ્રજા તરફથી ચુટી કઢાયલા સભાસદોથી. (સ ૫) એ સભાસદો શા નામથી ઓળખાય છે? જ કમિશનર. (સ ૬) મ્યુનિસિપાલીટીમા સૌથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને કોણ કોણ હોય છે? જ પ્રેસિડન્ટ અને તેને મદદ કરવાને કમિશનર, ચીફ ઓફિસર, સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારકુનો વગેરે હોય છે

લોકલફંડ ખાતુ—(સ ૧) લોકલફડ ખાતુ શુ શુ કામ કરે છે? જ કુવા, તળાવ, રસ્તા, વધારે બધાવવાનુ તથા સમરાવવાનું અને કેળવણી આપવાનુ (સ ૨) લોકલફડ ખાતાનો ખરચ શેમાથી ચાલે છે? જ સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે તે પર દર રૂપીએ સવા આનો લોકલફંડનો વધારો લે છે તેમાથી ચાલે છે (સ ૩) લોકલફંડનો વહીવટ કરનાર મડળને શુ કહે છે? જ. લોકલબોર્ડ (સ ૪) લોકલફંડનો હિસાબ રાખનાર અધિકારીને શું કહે છે? જ. લોકલફંડ કલાર્ક.

પોસ્ટ ખાતું—(સ ૧) પોસ્ટ ખાતું શુ કામ કરે છે? જ. કાગળો, બેંગીઓ, પારસલો તથા પૈસા એક ગામથી બીજે ગામ લઇ જવા લાવવાનું તથા પૈસા સાચવી તેનુ વ્યાજ આપવાનુ કામ કરે છે (સ ૨) પોસ્ટ ઓફિસના ઉપરીને શુ કહે છે? જ પોસ્ટ માસ્તર (સ ૩) પોસ્ટ માસ્તરને મદદ કરનાર કોણુ કોણુ હોય છે? પોસ્ટ માસ્તર, કારકુન, સિપાઈ, ટપાલી

પરચુરણ—ઉપર સિવાય તારખાતું, જગલખાતુ, સરવૈખાતુ, એગ્રિકલચર ખાતુ, આબકારી ખાતું, કસ્ટમ ખાતુ, નીમક ખાતું, શીતળા ખાતુ, રજીસ્ટર ખાતુ વગેરે ઘણા ખાતા છે

વ્યાખ્યા.

શેરી—સામસામી ઘરોની હાર હોય તે

મહોલ્લો—ઘણી શેરી મળીને થએલો ભાગ

પરૂ—શહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ

ગામ—નાના નાના ઘણા ઘરની વસ્તી હોય તે

કસ્બો—તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ જેમા ૫૦૦૦ કરતા વધારે માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—સારા મોટા બજારો, છાપ ઘ અને હારબધ ઘણા ઘરો હોય તે.

તાલુકો—ઘણા ગામો મળીને થએલો ભાગ, જે મામલતદારના તાબામા હોય છે તે

જિલ્લો—કલેકટરના તાબાનો મુલક કે જેમા ઘણા તાલુકા આવેલા હોય છે તે

બંદર—નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલુ શહેર કે જ્યાથી ઘણો માલ વહાણુ મારફતે આવ જા થતો હોય તે

એજન્સિ—દેશી રાજનો મુલક કે જે પોલિટિકલ એજટના તાબામા હોય છે તે.

પોલિટિકલ એજંટ—દેશી રજ્યપર દેખરેખ રાખનાર સરકારી અધિકારી.

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી હોય તે

બેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે

પહાડ—ઘણા ઉંચા, લાંબા, પહોળા ટેકરા મળી થયેલો ભાગ

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાથી નીકળી નિચાણ જગાપર થઇ મોટી નદી અથવા દરીઆને મળે છે તે

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ આગબોટ વગેરેનો માલ લાવવા લઇ જવાનો ધોરી રસ્તો નદીને મળવાનું ઠેકાણુ

મીઠાગર—મીઠુ પકવવાને મુકરર કરેલી જગ્યા

હવા ખાવાનુ ઠેકાણું— જ્યા ચોકખી ને ઠડી હવા આવતી હોય તે

તીર્થસ્થળ—(જાત્રાના ઠેકાણા) પવિત્ર જગા કે જ્યા પુષ્કળ જાત્રાળુ આવતા હોય તે.

પેદાશ—ગામમા કે શહેરમા કે જિલ્લામા થતો મુખ્ય પાક

નિકાસ—બીજે દેશ જતી ચીજો.

આયાત (પરદેશથી આવતી ચીજો)—લોખડ કામ, કાચ, કાપડ, ઇમારતી લાકડા, ખાડ, કાગળ, દવા, દારૂ વગેરે

ડ્રીલ માટે આપેલી સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ

ડમ્બેલ્સની ડ્રીલ.

દરેક રમત ૧૧ સુધી કરાવવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલા મુકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧૧) (૧) જમણો હાથ ઉંચો (૨) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફ લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો

રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો

રમત ૧૩) (૧) જમણો હાથ ઉંચો (૨) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો

રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા (૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફથી લઈ ફેરવી જમણો હાથ ઉંચો રાખવો (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફથી લઈ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો

રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા (૧) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો

રમત ૧૭) બેઉ હાથ ઉંચા (૧) જમણો હાથ માથા ઉપરથી મો તરફથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો (૨) ડાબો હાથ માથા ઉપરથી મો તરફથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૮) (૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ (૨) બેઉ હાથ બગલ આગળ લાવવા કોણીઓ પાછલી તરફ.

રમત ૧૯) (૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ (૨) બેઉ હાથ પાછળ લાંબી મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ

રમત ૨૦) બેઉ પગ વચ્ચે એક ફુટનુ અંતર રાખવુ (૧) બેઉ હાથ ઉંચા (૨) બેઉ હાથ પગના આંગળા આગળ.

પાઠવાર જોડાક્ષરો તથા અઘરા શબ્દો.

પરમેશ્વરે.	અશાડ.	ખદખદતો.	શિવશંકર.	ખેંચાતાણ.
કર્યું.	ધોએલાં.	જક્કી.	ચક્કરમાં.	સહીઅરો.
વરમાર્ગું.	નિખુટા.	માંદું.	દોડાદોડ.	કહ્યા.
ભક્તિ.	પિત્તળનાં.	હુક્કમાં.	ઘૂમી રહ્યા.	નિદ્ર.
પૃથ્વી.	મિઠાઈ.	પિવાડતો.	ઉઠાડયો.	ક્લેશ.
ધર્મશાળા	લક્કડ.	અભાગીઉં	ભૂલથાપ.	રામચંદ્રજી.
હોશિયારી.	પુષ્કળ.	ગોંધતો.	દૃઢ.	દર્પણ.
વર્ણન.	સુતરાઉ.	ટૂંકવુ.	ખુશીની.	શ્રીરામ.
ભ્રમર.	દ્રાક્ષ.	સમજાવ્યુ.	મિત્ર.	કંશાલ્યા.
પૂર્વે.	ડાબો.	ઊંઘ્યા.	અર્ધું.	ઊઠયો.
ઝગઝગાટ.	નિશાન.	શિખામણ.	સ્વાદ.	ઈચ્છા.
ભક્ત.	ઢગલા.	રિસાળ.	કુટુંબના.	ગભરાટમાં.
ધ્યાન.	અથડાયું.	મુદ્દલ.	સોહામણી.	ગણકાર્યું.
શ્રાવણ.	ભાગ્યશાળી.	રિસાય.	નુકસાન.	સર્વે.
વસ્ત્ર.	વિદ્યા.	ભાઈભાંડું.	પુતળાં.	વિચાર્યું.
દિવાળી.	પુત્રનાં.	ઢોંગ.	ધાન્યથી.	બ્રાહ્મણ.
પોષ.	વંઠી.	યત્ન.	ચટણી.	વિદ્યાર્થી.
સૂદ.	ચૌટામાં.	તૂટેલા.	ધોતલીમાં.	મૂર્ખ.
પખવાડીઆં.	દિવસ.	હિંમત.	કૂટ્યું.	ધણિઆણી.
તિથિઓ.	ગધેડાનું.	ભીડયો.	કૂટેલું.	છોકરાંછૈયાં
ચૈત્ર.	મસ્તીમાં.	જૂઠી.	પસ્તાયો.	ઈશ્વર.
વૈશાખ.	તંમર.	અજીતસિંહ.	ઝૂટવી.	જન્મ.

ભાંગીતૂટી.	અર્ધી.	ધગધગતા	ધ્રૂજતો.	પલ્લવ.
વિચાર્યું.	વાટમાં.	લગ્ન	સોભાગ્યચંદ	વિશેષ.
ગાર્ડ.	હડખાએલું	પિએરથી	પહુર્યાં.	ચૌટા
સ્ટેશન.	શિખામણ.	ટાંકણું	બ્રાહ્મણ.	શિખંડ.
સદેશો	નિહાળ્યું	આપકર્મી.	દેશાવર.	પશ્ચિમ
સોંપ્યો,	ડર્યો	બાપકર્મી	સ્ત્રી	દક્ષિણ.
દુ:ખ.	ઝૂલતાં.	સોંપ્યું	અર્ધાં.	ઉત્તર
ગોઠવણ.	છેપેછાકરે	ઉદેસીંગ	ડંકાએલાં	હંમેશાં.
ખટખટ	પૈસેટકે	ઓચીંતી	અંગુઠીઆં	સ્લેટ.
સિસોટીનો	ખુબસુરત	ઠેકાવી	નિશાની	વિજ્યા.
મિનિટ.	રૂપીઆ.	લશ્કર	કુંકડું.	મુકુંદ.
દોરડું	બુમ્યો	હિંમત	પુષ્કળ.	પુટપટી
હીંચકા.	શીંગડાનો	પ્રાર્થના	પ્રભુનો	મધ્યમાં.
હિંચોળે.	દોડયુ.	તડંકધુમ.	મહિમા	પગથીઉં
ઢીમણું	ખડખડાટ	દુશ્મન.	જગપતિ	ટેબલો
ઓઢો	સંકટમાંથી	દેડકો	સરજાવ્યા	ખુરશી
નીમણુક	શિઆળ.	કૂદકો.	સિંધુ	સ્ટેશન.
ચીતરામણ	ભર્યો	તડુકતો	સરિતા	નિશાન.
દીલગીરી	ગભરાટ.	કૂદતું	રળીઆમણી	મુકાવ્યું.
દેકાડળીઆ.	પ્રાણી	ચઢાઉ.	સૂર્યનો.	વર્ગ.
ધૂળમાં.	ચટાપટા.	ભિખારીને	સ્હોય	ખૂસ.
દાટે	ડીલ.	ઉતર્યું.	વનસ્પતિ:	નિચાણમાં.
કિનારો.	ભઠ્ઠીમાં	ભૂલ્યો	નાળીએરી	ઈશ્વરલાલ.

ભાડું.	દુઃખ.	મુળીઆં.	ડુક્કર	ફુકરેફુક.
અધિકારી	ડુબાવી	ઝીંઝવો.	શિઆળવાં	તણખલાં.
ગંધ,	અક્ષરો	ચરાઉ	રંધાઈને	બચ્ચાં.
બંદોબસ્ત	ભઠ્ઠી	ગડીઓ	હિસાબે	જાંગ
મુસલમાન	વિષે	સુગંધ	પૈસાદાર	નક્કર.
મામલતદાર	જન્મ	અત્તર	તત્કાળ	પ્રીતિ
હરિભાઈ	છિદ્રો	દાંડી.	વાઘરી	શરત
માસ્તર.	તાંબું	સાદડીઓ	ઓઢીને	ટહીઓ
રૂપાળી	પિત્તળનાં	ઝુંપડાં.	ધ્રુજી	ઉપયોગી
ધોએલાં	ધંધો	ગુસ્સો	બગાડયું	બરદાસ
દાક્તર	તાંબાકુંડી	સળંગ	ઈચ્છા	ત્રીસ
વનસ્પતિ	કથરોટ	અથાણું	ઈંડાં	મૂકે છે
ધગધગતા	પુષ્કળ	કૌવતવાળુ	રક્ષણ	વહાં
પક્ષીઓ	સિક્કા	આળસુ	જંતુને	અડીઅલ
ઢોર	ટંકશાળ.	કોશ	હુન્નર	મહેનતુ.
ઘોંઘાટ	પૂછયું	ધુસરી	મંકોડા	કહ્યાગરૂં.
લક્ષ્મણ	મેળવણીથી	અજ	ઉદ્યોગી	ટટ્ટુ
રામચંદ્ર	શિરોઈ	સંતોષ	ખાબોચીઉં	ખચ્ચર
મોઢું	કટાતું	લઢું	ચીકટ	ધડ.
સર્વે	ચળકાટ.	ઉત્તમ	ભિંજાતું	હોઠ
ટિકિટ.	સસ્તું	ઢાંકણું.	દાંડીઓ	હડપચી.
ધાન્ય	પાંદડાનું	ઝપાટો	ભિંજાઈ	શીંગડાં.
નિર્દય	પાંદડીનું.	અગિઆર	ખોતરવાની	કાંડું.